

J E L E N T É S

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÁRSADALMI-TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK 1955/56. ÉVI TUDOMÁNYOS MUNKÁJÁRÓL

I.

A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának munkájáról adandó kép felvázolását döntő mértékben befolyásolják azok az útmutatások, amelyeket a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa adott a tudományokat és közöttük a társadalmi-történeti tudományokat illetően is. Ezeknek az útmutatásoknak tükrében kell mérlegre tennünk a hozzánk tartozó tudományágakat s megállapítanunk eredményeinket, fogyatékoságainkat, tisztáznunk feladatainkat.

I. Az 1955. év tavaszán nyilvánosan megvitatott osztályvezetőségi beszámoló óta a társadalmi-történeti tudományok tovább haladtak azon az úton, amelyre a felszabadulást, illetőleg különösen a fordulat évét követően ráléptek: a dialektikus materializmus tudományos világnézetének alapján, a történelmi materializmus elméletére támaszkodva, törekedtek a múlt és jelen társadalmát jellemző törvényszerűségek feltárására, szocialista építőmunkánk elősegítésére. Ez a törekvés, a társadalmi-történeti tudományok fejlődése nem volt a II. Osztályhoz tartozó minden tudományág területén töretlen és egyenletes; egyes tudományágak területén hosszabb ideig észlelhető volt s részben még ma is észlelhető bizonyos elméleti közömbösség, a részlet-eredményeknél való megrekedés, a pozitívista tényanyag-gyűjtésnek kizárólagos tudományos feladatként való felfogása; voltak jelei a marxista elmélet vulgarizálásának, a tudományos feladatok szűk értelmezésének, időnként a jobboldali torzításoknak. Mindezek ellenére az elmúlt esztendő összképéből is a hazai társadalmi-történeti tudományok fejlődésének, előrehaladásának fő vonala bontakozik ki, ami megfelel egész társadalmunk fejlődésének, a szocializmus építése terén elért eredményeinknek. Az elmúlt években a filozófia, a dialektikus logika, a természettudományok eredményeinek filozófiai értékelése, a marxista esztétika alapvető problémái, a történelmi materializmus filozófiai problémái és a tudománytörténet terén produkált jelentős, részben nemzetközileg is elismert eredményeket. A történettudomány tovább folytatta a magyar történelem egyetemi tankönyveinek előkészítését, a Horthy-korszak történetének fel-

tárását s az elmúlt évben számottevő eredményt mutatott fel népi demokráciánk történetének kutatása terén; a közgazdaságtudomány elméleti vitákkal, népgazdaságunk néhány fontos kérdésének elemzésével, benyújtott és részben megvédett disszertációkkal adta jelét a megélénkülésnek; állam- és jogtudományunk a múlt magyar állam- és jogtudományának kritikai értékelése terén haladt előre az elmúlt év során; földrajztudományunk megindította a több-éves kutatások eredményének monográfiákban való publikálását; a monográfiák növekvő száma jelzi a művészettörténet és a régészet fejlődésének útját; a néprajztudomány és a pedagógia is számos tanulmányban, az előbbi néhány monográfiában is, fejlődésről adhatott számot. A régészet és a földrajztudomány területén a múlt év őszén rendezett konferencia, illetőleg kongresszus módot adott e tudományok eredményeinek feltárására és egyben a tudományos eredmények nemzetközi visszhangjának lemerésére is. Mindezekről az eredményekről, az egyes tudományágakról szólva, külön is beszélünk; e példák is alátámaszthatják azonban azt a megállapítást, hogy a társadalmi-történeti tudományok területén a fejlődésnek, az elmélyülő kutatásoknak s a tudományos eredmények közzétételének egyre több jele van.

2. A XX. kongresszus tanulságai azonban arra figyelmeztetnek bennünket, hogy az egyes területeken elért eredményeknek s az egészséges fejlődés megmutatózó jeleinek ellenére mélyebben, alapvetőbben kell felvetnünk egész tudományos életünk s ezen belül a társadalmi-történeti tudományok fejlődésének kérdéseit is.

Ha értékelésünk során le kell szögeznünk azt a hatalmas fejlődést, amelyet a múlt tudományától való elszakadás és egy alapjaiban új, igazi tudományosság kibontakoztatása terén elértünk, — most elsősorban éppen további tudományos fejlődésünk feltételeinek biztosítása érdekében — különös figyelmet kell szentelnünk azoknak a jelenségeknek, amelyek akadályozhatják, sőt máris akadályozzák az elmélyült tudományos kutatást, amelyek a tudományos feladatok félreértésére vallanak, s amelyek az alkotó tudományos munka helyett sokszor csak a tudományos munka látszatát képesek kelteni. A XX. kongresszus jelentősége a tudományokat illetően éppen az, hogy felhívta a figyelmet ezekre a veszélyekre és az e téren elkövetett hibákra; e veszélyek s e hibák nem egyedül a szovjet tudomány sajátjai, de jelentkeztek különböző intenzitással a mi tudományos életünk különböző területein is.

Ma már ismeretes előttünk, milyen károkat okozott a személyi kultusz légkörének kialakulása a tudomány területén is. Egyes megállapításoknak minden további elemzés nélküli elfogadása, a tudományos munkának sok esetben a feltétlen igazságnak tekintett megállapításokhoz fűzendő illusztrációként és kommentárként való felfogása: a tudomány sok területén vált többé-kevésbé elterjedt módszerré. Minthogy nálunk alapjaiban új tudományosság meghonosításáról volt szó, egyes területeken szinte ez lett a marxista—leninista tudományról alkotott elképzelés gerince. A kommentátorság, ahogy

a Szovjetunióban mondják, megelégedett azzal, hogy kiválasztott egy, akár önmagában helyes tételt, esetleg a klasszikusok egy-egy megállapítását s tudomány címén ezt illusztrálta frissebb vagy elavultabb példákkal. A tudományról alkotott ilyesféle hamis elképzelés sok tekintetben feledtette a tudomány igazi feladatát, a kutatást, az alkotó munkát, a jelenségek jobb és elmélyültebb megértésére s ezzel a fejlődés elősegítésére irányuló törekvést. Világos, hogy ez a kommentátorság egyben dogmatizmust jelentett, klasszikus vagy kevésbé klasszikus tételekhez való görcsös ragaszkodást, azok betűragó magyarázatát. Így szűkült le a közgazdaságtudomány sokak szemében az alaptörvények magyarázatára s az illusztrálásukhoz szükséges anyagok gyűjtésére; a történettudomány sok tekintetben kötve érezte magát a történeti eseményeket értékelő olyan megállapításokkal, s melyek mellett a történészek sokszor szintén csak a történelmi folyamat értékelésére megállapított tétel utólagos bizonyítására szorítkoztak; az állam- és jogtudomány művelői gyakran rendkívül leegyszerűsítették az alap és a felépítmény összefüggésére vonatkozó marxista tételt és ilyen úton ismert megállapítások ismétléséig jutottak.

Ha a II. Osztály vezetősége nem is lépett fel minden esetben és teljes intenzitással a tudomány ilyen felfogásának konkrét jelei ellen, nem egyszer figyelmeztette az egyes tudományágak művelőit a tudományos kutatás igazi tartalmára, a marxista—leninista tudományok magasfokú igényességére, az alkotó tudományos munka szükségességére. Különösen nyomatékosan hangsúlyozta, hogy nem téveszthető össze a tudománnyal az a tevékenység, amit a Szovjetunióban „konjunkturscina” névvel illetnek, az a törekvés, amely a tudományos kutatást, a jelenségek mozgására, összefüggésére vonatkozó törvényszerűségek kutatását, a gyakorlat szolgálatának ürügye alatt, fel akarja váltani a jelentéktelen napi megállapítások aprópénzére. Filozófusaink felléptek ez ellen a törekvés ellen, amelynek jelentősége különösen a XX. kongresszus fényében tárul elénk, hogy ugyanis nem lehet helye összefoglaló értékelésnek ott, ahol ezt nem előzi meg tudományos kutatás, hogy a filozófia nem képes elmélyült, alapvető törvényszerűségek feltárására népi demokráciánkat illetően, ha ezt nem előzi meg a társadalmi élet egyes jelenségeinek elmélyült és a filozófia szempontjából részlet-kutatása. Az Akadémia II. Osztálya korábban is hangot adott a fundamentális kutatások jelentőségének s tudományos szervező és irányító munkájában ilyen irányban igyekezett vinni az egyes tudományágak területén a tudományos munkát, — helyenkint nem lebecsülendő eredménnyel, de ugyanakkor nem is egyenlő következetességgel és elegendő állhatatossággal. E fundamentális kutatások jelentőségére, szerepére, elengedhetetlenségére most a XX. kongresszus nyomatékosan felhívta a figyelmet; a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége által a magyar népgazdaság fejlesztésének második ötéves tervére vonatkozóan kidolgozott irányelvek hazai vonatkozásban is megállapítják, hogy a társadalomtudomány területén is „figyelmet kell fordítani arra, hogy a kutatás kiterjedjen azokra az elméleti alapkérdésekre,

amelyek megoldása elsőrendű fontosságú a tudomány egész fejlődése, valamint tudományos képzettségű szakemberek kiképzése szempontjából.”

A fundamentális kutatás szükségességével egyesek szembe szokták állítani a gyakorlat segítésének igényét. Ez a szembeállítás több tekintetben hamis. Mindenekelőtt egy adott tudományág alapvető kérdéseinek megoldása, a filozófia, a közgazdaságtudomány, a történettudomány, az állam- és jogtudományok alapvető kérdéseinek feltárása és megoldása nem áll szemben a gyakorlattal, hiszen ha valóban kutatás, a gyakorlatra, annak jelenségeire kell támaszkodnia; az, amit konjunkturscsina címén műveltek, nem a gyakorlat és az elmélet ismeretelméleti egységéből indult ki, nem azon alapult s nem is alapulhatott azon. Másrészt az alapvető kérdések tudományos megoldása elengedhetetlen feltétele mindenféle gyakorlat segítésének; csak a valóban elmélyült tudományos kutatás képes a valóságos összefüggéseket a maguk bonyolultságában feltárni és ezzel a gyakorlati tevékenységhez segítséget nyújtani. A gyakorlatnak segíteni akarás a gyakorlat elméleti igényű tanulmányozása, megfelelő elméleti kutatás fedezete nélkül; ötletszerű gyakorlati megoldási javaslatokhoz, önkényes álláspontokhoz vezethet s vezet is. Végül pedig nem lehet az alapvető, fundamentális kutatásokat tudományos életünkben szembeállítani a gyakorlati követelményekkel, mert tudományos életünknek, ha helyesen tervezzük meg feladatait, az alapvető kutatásokkal együtt, azokra támaszkodva, meg lehet és meg is kell oldaniok építésünk gyakorlati feladatait is és a távlati tervek és a nagyobb lejárátú feladatok, amelyek nem egész életünk számára steril elméletieskedést jelentenek, megfelelően kiegészülnek — s csakis ilyen módon egészülnek ki — olyan feladatokkal, amelyek „rövidebb lejárátúak” s amelyeknek megoldása építésünk szempontjából elengedhetetlen; ennek azonban feltétlenül elvi alapokon kell történnie, nem pedig vulgarizáltan, dogmatikus módszerek segítségével, éppen a mélyebb elméleti megalapozás hiánya miatt kétes értékkel. A marxista tudománynak alapja az elmélet és a gyakorlat egysége; ennek kell jelentkeznie helyesen felfogott tudományos életünkben a témák megválasztásától a megoldásokig.

Tudományos szemléletünknek ez a helyes kialakítása éppen a társadalmi-történeti tudományok területén elkövetkező munkánk egyik legfontosabb feltétele.

II.

Térjünk rá az egyes tudományágak legfontosabb eseményeinek és eredményeinek ismertetésére.

1. Filozófia

Mint ismeretes, a filozófia helyzetével az MDP III. kongresszusa kiemelten foglalkozott; felhívta a figyelmet különösen a két világháború közötti ellenforradalmi korszak filozófiájának ma is ható káros örökségére és a népi demokrá-

ciák fejlődése során felmerülő jelenségek elemzésének szükségességére. A Filozófiai Főbizottság a kongresszus útmutatásai alapján annakidején átfogó kutatási tervet készített, amely az egyetemeken folyó munkát és az aspiránsok disszertációit is magában foglalta; a terv értelmében megfelelően feldolgozásra kerülnek a filozófia legfontosabb problémakörei.

A Főbizottság számos jelentős filozófiai vitát rendezett; így Molnár Erik akadémikus „A történelmi materializmus filozófiai alapproblémái” c. művének kéziratáról, a tudományos népszerűsítés problémájáról, a filozófia második ötéves tervéről és az 1956. évi tervéről, a filozófia helyzetéről és feladatairól hazánkban. A Főbizottság szakbizottságai közül az esztétikai szakbizottság több eredményes vitát rendezett készülő művek kéziratai alapján. A többi szakbizottság munkája nem kielégítő: a dialektikus, illetőleg a történelmi materializmus szakbizottsága mindössze egy-egy vitát, a tudománytörténeti szakbizottság pedig két vitát rendezett az elmúlt év során.

A tudományos munkákat illetően megjelent Fogarasi Béla Logikájának III. kiadása; megjelent az 1954-ben, illetőleg 1955-ben megvédett első két filozófiai disszertáció (Mészáros István: Szatíra és valóság, Heller Ágnes: Csernisevszkij etikai nézetei). Eredmények születtek haladó filozófiai hagyományaink kutatása területén is.

A Filozófiai Írók Tárában megjelent Hegel Esztétikájának II. és III. kötete, Aristoteles Atheni Állama, Spinoza Ifjúkori művei. Előkészület alatt áll a Filozófiai Évkönyv II. kötete.

Bár több aspiráns disszertációja foglalkozik népi demokráciánk filozófiai kérdéseivel, a publikációk terén eddig ennek nem mutatkozott eredménye. Általában megállapítható, hogy a fiatal aspiránsok tudományos fejlődése sok esetben a kívánatosnál lassúbb és rendszerint nem nyújtják be az előírt határidő alatt disszertációjukat, aminek oka részben a kiválasztás, részben pedig az aspiránsok előképzettségének fogyatékosága; egyes esetekben nehézséget okozott, illetőleg okoz az is, hogy nem biztosítottuk a folyamatos aspiránsvezetés feltételeit.

1956. január 1-ével a II. Osztály keretében az osztályvezetőség javaslatára Filozófiai Csoport alakult, amelynek feladata, hogy segítséget nyújtson az Akadémia egész területén az ideológiai munkához, szervezze az ideológiai oktatást, szervező és koordináló munkával segítséget nyújtson a filozófiai élet előrevitelében s egyben kutatómunkát is végezzen. A Filozófiai Csoport azonban nem pótolja az esedékes Filozófiai Intézet megalakítását. A Főbizottság számos alkalommal leszögezte, hogy azoknak a feladatoknak teljesítéséhez, amelyek hazánkban a marxista filozófiára várnak, egyik elengedhetetlen feltétele egy Filozófiai Intézet létesítése; ez lenne egyedül képes a filozófiai kutatás országos irányítására és támogatására, alapvető elméleti feladatok megoldására, filozófiai folyóirat kiadására, a tudományos képzés és a propagandamunka elvi irányítására.

2. Közgazdaságtudomány

Az MDP III. kongresszusának határozatai folytán a közgazdaságtudományi tevékenység hazánkban jelentős mértékben megélénkült. Mindenekelőtt megteremtődtek a tudományágak művelésének szervezeti keretei (a Közgazdasági Szemle megindulása, a Közgazdaságtudományi Intézet felállítása), de általában megélénkült a tudományos tevékenység is. Ezt tanúsítja számos elméleti vita a Marx Károly egyetemen, a Pártfőiskolán, a Magyar Szovjet Társaság Közgazdasági Szakosztályán, a Közgazdaságtudományi Intézetben a város és a falu gazdasági kapcsolatairól, az ipari termelés műszaki színvonalának emeléséről, a pénzről a szocializmusban, a társadalmi termelés I. osztályának fejlődéséről, a nemzeti jövedelem elméleti problémáiról, a mezőgazdasági árakról és adózásról, a munkaerőgazdálkodásról, a gazdaságosság kérdéséről. Péter György tanulmánya alapján jelentős tanulmányok készültek el, illetőleg hangzottak el előadások formájában; így Friss István levelező tag előadása az Akadémia Nagygyűlésén „Népgazdaságunk fejlesztésének üteméről” címmel, továbbá „A személyes érdekelttség elvének alkalmazása a szocializmus építésében” című előadása az MDP Politikai Akadémiáján.

Az elmúlt évben védte meg disszertációját három első hazai közgazdaságtudományi kandidátusunk, további három disszertációt pedig már benyújtottak. Jelentősen fejlődött a közgazdaságtudományi könyvkiadás, a Közgazdaságtudományi Egyetem Évkönyve, Gerle: A beruházások gazdasági-műszaki tervezése, Péter György: Általános statisztika, Wilcsek Jenő: Az önköltség népgazdasági tervezésének egyes kérdései; közgazdasági vonatkozású Sándor Vilmos: Nagyipari fejlődés Magyarországon 1867—1900, Berend—Ránki: A magyar gyáripár története 1900—1914. A Közgazdaságtudományi Intézetben folyó kutatások részeredményei megjelentek a Közgazdasági Szemleiben; előkészület alatt áll néhány monográfia és kandidátusi disszertáció. Az Intézetben folyó kutatások a gyakorlati kérdések felé fordulnak. A mezőgazdasági termelés önköltsége és jövedelmezősége vizsgálatának módszertani kérdéseire irányuló kutatás lehetőséget nyújt a különböző szektorokhoz tartozó mezőgazdasági üzemek ráfordításainak és jövedelmezőségének összehasonlítására és a mezőgazdasági árrendszer tudományosabb megalapozására. A „közös és az egyéni érdek összeegyeztetése a termelőszövetkezetekben” tárgykorú kutatás új jövedelemelosztási módszert dolgozott ki, amelyet kísérletképpen bevezetnek egyik termelőszövetkezetünkben. Gyakorlati eredményekre vezet a pamutszövetkivitel gazdaságosságának megállapítására, a cukorrépa szerződéses termeltetésére vonatkozó kutatás is. Az ipari termelői árrendszer vizsgálatának eredményei felhasználhatók lesznek az 1957-ben tervezett termelői árrendezés során.

A gyakorlat szempontjából jelentős kérdések kutatása közgazdaságunknak és a Közgazdaságtudományi Intézet fejlődésének pozitív jele. Az eredményes

munkának feltétele azonban, hogy a közgazdaságtudomány maradéktalanul felszámolja a dogmatizmust, amely a közgazdaságtudomány elméleti kérdéseinek vizsgálatát illetően uralkodott s a gyakorlatot szolgáló kutatásait megfelelő szilárd elméleti alapra helyezze; ennek során elmélyülten tanulmányozza a kapitalista gazdaság fejlődési törvényszerűségeit és mindennekfeletti a szocializmus gazdaságának törvényszerűségeit és sajátosságait, hogy megfelelő segítséget nyújtson népgazdaságunk legfontosabb kérdéseinek megoldásához, helyes tervezési módszerek kialakításához, a gazdaságosság elvének sokoldalú alkalmazásához.

3. Történettudomány

A történettudomány elmúlt évi eredményei sorában említést kell tenni Incze Miklós : „Az 1929—33. évi világgazdasági válság hatása Magyarországon” c. tanulmánykötetről, amely számot adott népi demokráciánk történetének kutatására irányuló munkánk állásáról, eredményeiről; Köpeczi—Várkonyi : II. Rákóczi Ferenc c. monográfiájáról, ezenkívül számos forráskiadványról. A II. Osztály útmutatásai alapján megindultak a historiográfiai és kultúr-történeti kutatások; a parasztság kérdéseinek kutatása terén említésre méltó Trócsányi Zsolt : Az erdélyi parasztság története 1790—1849 c. monográfiája és a Nemzetiségi dokumentum gyűjtemény II. kötete. A baráti államok történettudományával való elmélyültebb foglalkozás elősegítése érdekében kiadásra kerültek a Tanulmányok a Szovjetunió történetírásából és a Tanulmányok a népi demokráciák történetírásából c. kötetek.

A nemzetiségi kérdés problémáinak alaposabb feldolgozása fokozott mértékben folyik s ennek részeredményei napvilágot is láttak; egyébként folynak az 1957-ben hazánkban rendezendő ezirányú konferencia előkészületei is.

Az egyetemes történet köréből jelentős Zsigmond László tanulmánya „Az Ostforschung az újjáéledő nyugat-németországi imperializmus és militarizmus szolgálatában” címmel; halad a német imperializmus újjáéledésének előzményeire, valamint a chartizmus történetére vonatkozó kutatás is. Az egyetemi tankönyv előkészületei az 1955 évben — a tankönyvmunkálatok első szakaszának lezárása után — némileg alábbhagytak s a tankönyvviták tanulságai alapján makett formájában való elkészítése csak ez év kezdetén vett újabb lendületet.

Történészeink nemzetközi szereplését illetően ki kell emelni a magyar történész delegáció sikeres szereplését a Római Nemzetközi Történész Kongresszuson, továbbá az e Kongresszus alkalmából kiadott idegen nyelvű tanulmánykötetet, amely komoly sikert aratott a Kongresszuson. Ugyancsak ki kell emelni történészeink részvételét az 1905-ös orosz forradalom 50 éves évfordulója alkalmából a Szovjetunióban és Varsóban rendezett ünnepi ülészen, a Csehszlovákiában rendezett Stur konferencián, az egykori Osztrák—

Magyar Monarchia kapitalista fejlődésének megvitatására összehívott prágai értekezleten, a Lengyelországban összehívott tankönyvkonferencián, valamint a Mickievicz ünnepségen. Mindezekben a nemzetközi plénumokon történészeinknek előadásai, referátumai megbecsülést szereztek a magyar tudománynak.

Történészeink megkezdték az előkészítő munkálatokat a Magyar Tanácsköztársaság 40 éves évfordulójának megünneplésére s az ez alkalomból kiadandó tanulmánykötetre.

Az Akadémia Elnökségének felhívására a Történettudományi Intézet tervbe vette a magyar nép történetére vonatkozó kutatások eredményeit összefoglaló, kétkötetes „A magyar nép története” c. népszerű munka kiadását.

A XX. kongresszus tanulságainak feldolgozása a történettudomány területén megindult ; a Történettudományi és a Párttörténeti Intézet dolgozói megvitatták a Kongresszus szellemében a történettudomány előtt álló feladatokat.

4. Állam- és jogtudományok

Állam- és jogtudományunk fejlődésének jele, hogy megindult az elmélyültebb monográfiák és tankönyvfeldolgozások útján.

1955-ben jelent meg Szabó Imre : „A burzsoá állam és joghölselet Magyarországon” c. monográfiája, Récezi László : Nemzetközi magánjog című, disszertációként elfogadott tankönyve, továbbá Weltner Andor : Munkajog című tankönyve. Előkészület alatt állanak további jelentősebb monográfiák, így Eörsi Gyula : Tervszerződések című, már benyújtott doktori disszertációja, Világhy Miklós : A jogi személyek problematikájáról szóló műve, Beér János : A községi tanácsok c. munkája ; jövőre megjelenik egy közös csehszlovák—magyar polgári jogi tanulmánykötet. A megjelent önálló tanulmányok közül említést kell tenni Nizsalovszky Endre : A polgári jog alanya, Világhy Miklós : A polgári jog rendszere, Medve Zsigmond : A termelészövetkezetekbe bevitt földek tulajdoni viszonyai, Névai László : Az ügyészi általános felügyelet c. tanulmányairól.

Az állam- és jogtudományok művelői jelentős mértékben résztvesznek a fontos kodifikációs munkálatokban, az állami és jogi élet gyakorlatának tanulmányozásában.

Az eredmények mellett az állam- és jogtudományokat is — amint említettük — sok tekintetben a dogmatizmus és kommentátorság jellemezte ; sok tanulmány és cikk megrekedt ezen a fokon s egyidőben ez az állam- és jogtudományoknak szélesben elterjedt alaphangja volt. Az elméleti színvonal viszonylag alacsony voltát gyakran a gyakorlatiasság jelszavának hangoztatásával ellensúlyozták, holott e gyakorlatiasság valóban távol állott állami és jogi életünk valóságos gyakorlatától s annak elmélyült elemzésétől. Az utolsó évben e téren lényeges javulás észlelhető, bár az alapvető kutatásokkal szemben még mindig

érezhető bizonyos tartózkodás. A XX. kongresszus különösen előtérbe állította az államtudományok szerepét és jelentőségét, a szocialista demokratizmus érvényesülésének tanulmányozását és elősegítését, a nemzetközi jog problémáinak elmélyült, nem egysíkú és leegyszerűsített vizsgálatát, a szocialista törvényesség konkrét elemzését, az állami és jogi munkának magasszínvonalú, alkotó elméleti munkákkal való segítését. Az ilyen munka a gyakorlati jogászokkal is megérteti a tudományos kutatás jelentőségét és feltehetően segít eloszlatni azt a közönyt, amely sok tekintetben még észlelhető az állam- és jogtudományi munkával szemben s amely nem egyszer odavezet, hogy nincs lehetőség ilyen munkák közzétételére sem.

Az elmúlt év során az Akadémiához került az Állam- és Jogtudományi Intézet, amelynek az átfogó jellegű kutatások és az állam- és jogtudományi munka szervezése terén nagy szerepe van. Az Intézetnek meg kell találnia és ki kell alakítania ezt a valóban kutatóintézeti profilját s be kell vonnia munkájába az állam- és jogtudományok legkiválóbb művelőit. Feltétlenül és sürgősen gondoskodni kell arról, hogy a magyar állam- és jogtudományok tudományos folyóirata valóban betöltse hivatását s élére álljon tudományos életünknek.

5. Földrajztudományok

A földrajzi tudományok körében a kutatók jelentős eredményeket értek el hazánk természeti és gazdaságföldrajzi viszonyainak területi kutatása terén. A természeti földrajz művelői részletesen feldolgozták az ország nagyobb részét, a gazdasági geográfusok pedig járási részletességgel az egész országot és megkezdték több megye részletes községi szinten való feldolgozását is ; jelenleg a Közgazdaságtudományi Egyetem Gazdasági Földrajzi Tanszéke állami szerveink részére készít felmérést hazánk termelőerőinek földrajzi eloszlásáról. E kutatások alapján részben kiadás előtt álló, részben készülõben levõ monográfiák hazánk mind természeti, mind gazdasági földrajzi viszonyairól teljesen új képet adnak s a népgazdasági tervezés számára is hasznos adatokat szolgáltatnak. Megjelent Láng Sándortól : a Mátra és a Börzsöny monografikus természeti földrajzi feldolgozása ; készül a Mezőföld és Budapest természeti, a Duna—Tisza közének és a Délkelet-Alföldnek gazdasági földrajzi monográfiája.

Jelentős eredményt jelentett az 1955. év szeptemberében megtartott Földrajzi Kongresszus, amely egyben igazolta, hogy a földrajztudományok körében folyt elméleti-módszertani viták a tudományágat előrevivők voltak, ha e téren még számos tennivaló áll is a földrajztudományok művelői előtt. A kongresszuson fontos elméleti eredményekről számolt be Bulla Béla, Kádár László, Szabó Pál Zoltán, Markos György. A földrajztudomány művelői azonban nem részesítették mind ez ideig kellő bírálatban és értékelésben a különböző burzsoá irányzatokat ; most készül értékelní a Horthy-korszak földrajzi tudó-

mányának egyes vonatkozásait. A földrajzi tudományok további művelése során ez irányok leleplezésére nagyobb gondot kell fordítani.

A földrajztudománnyal foglalkozó intézményeink, a Földrajzi Kutatócsoport és az egyetemi tanszékek az állami szervek részére számos esetben nyújtanak segítséget; ez a kapcsolat azonban sokszor eseti; állami szerveink — a Szovjetunió és a népi demokráciák gyakorlatával szemben — kevéssé veszik igénybe a földrajztudomány segítségét. A továbbiakban arra kell törekedni, hogy a földrajzi tudományok kutatásai és eredményei jelentősebb mértékben szolgálják második öt éves népgazdasági tervünk megvalósítását és mind az átfogó, mind pedig a rész kutatások terén olyan konkrét eredményeket produkáljanak, amelyeket népgazdaságunk felhasználhat.

6. Régészettudomány

A régészettudomány az elmúlt esztendőben a Régészeti Kézikönyv I. kötetén és Oroszlán : Általános muzeológiáján kívül számos részletmonográfiában számolt be az elmúlt évek kutatásairól. Ezek a monográfiák, így László Gyula : Études Archéologiques sur l'histoire de la Societé des Avars, Csallány Dezső : Archäologische Denkmäler der Avarenzeit in Mitteleuropa, Gerevich László : Budapest régiségei XVII. kötet, Szilágyi János : Aquincum, Banner János : Die Pécelér Kultur, a Régészeti Konferencia mellett mindinkább ráirányították a külföld érdeklődését régészeink munkájára. Folyóirati tanulmányokban is számottevő eredményeket produkáltak, így különösen az Acta Archeologica hasábjain.

Előkészületben vannak az Intercisa II. kötete, Kutzián : Rézkori monográfia, Gerevich—Seitl : Budavár építészettörténete c. jelentősebb monográfiák.

Jó eredménnyel zajlott le a múlt év októberében a Régészeti Konferencia, amely a magyar régészeti kutatás legutóbbi 10 éves eredményeiről és hiányosságairól adott számot. A külföldi vendégek által is elismert eredmények mellett viszont kitűnt, hogy régészeinknek sokkal elmélyültebben kell magukévá tenniök a történelmi materializmus tanításait s behatóbban kell tanulmányozniok a szovjet régészet eredményeit; ez ráirányítja majd régészeink figyelmét a történelmi kutatás legfontosabb problémáira, amelyek a részletkérdések mellett általában háttérbe szorultak, véget vet annak a nagyrészt provinciális szemléletnek is, amely közömbös maradt az egyetemes összefüggésekkel szemben és bátorságot ad majd merészebb hipotézisek felállításához. A Régészeti Konferencia egyébként meghatározta azokat a közvetlen feladatokat, amelyek régészettudományunk előtt állanak, így különösen az ősrégészet kronológiájának tisztázása és eredményeinek társadalomtörténelmi értékelése, a rabszolgatársadalom bomlása körülményeinek tisztázása és a feudalizmus csúráinak kimutatása, a magyar etnogenezis gyökereinek feltárása, a magyar középkor termelő technikájának, gazdasági kultúrájának feltárása.

Régészeink nem alaptalanul panaszozzák, hogy csak részben kapják meg a kutatásaikhoz azt az anyagi támogatást, amely számukra elengedhetetlen lenne. Ennek folytán egy évben legfeljebb egy kisebb terület feltárását képesek elvégezni; anyagi okokból nem képesek megvalósítani régészeti romjaink megfelelő konzerválását sem. Műemlékeink elhanyagoltsága éles ellentétben áll a szomszédos népi demokráciákban tapasztaltakkal, nem is említve a Szovjetunió műemlékvédelmét. E téren a II. Osztály vezetőségének kezdeményezésén kell fellépnie az illetékes szervek felé.

7. Művészettörténet

A művészettörténet-kutatás területén a marxista—leninista szemléletmód erősödése terén tett kétségtelen előrehaladást lassította a polgári ideológiák elleni küzdelem következetlensége, sőt néha hiánya is, a kritikai tevékenység lanyhasága, az elméleti, tudománytörténeti és elvi értékelő feladatoktól való tartózkodás, a társadalmi viszonyok alakulásától nagyrészt független művészettörténeti szemlélet érvényesülése.

Az elmúlt évben, illetőleg ez évben gyarapodtak a művészettörténeti kiadványok. A művészettörténet 5 periódikával rendelkezik, de további két gyűjteményben is el tud helyezni tanulmányokat. 1955-ben az Akadémiai Kiadónál három művészettörténeti munka jelent meg: Budapest műemlékei, I. kötet; Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században; Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei; más kiadónál jelent meg Balogh Jolán: Az esztergomi Bakócz kápolna. Fenyő Iván: Dürer című munkája. A szakterület intézményei a kutatómunka mellett számos jelentős kiállítást rendeztek. Előkészületben van a Pest megye műemlékei c. kötet, Pigler Andor: Barockthemen, Balogh Jolánnak „Mátyás király és a művészet” c. munkája, Vayer Lajosnak a kora-renaissance művészetével foglalkozó műve, Dercsényi—Gerevich—Balogh: Magyarországi művészet I. kötet.

Művészettörténészeink nem foglalkoznak még kielégítő és elméleti színvonalon az újabb és a legújabbkori magyar művészettel; kultúrpolitikánk és a művészeti kritika nem támaszkodhat e téren megfelelő tudományos alapokra. Amennyire nem helyes ezen a címen háttérbe szorítani a régi művészet, illetőleg a külföldi művészet kutatását, annyira helytelen, hogy művészettörténészeink e téren nem adnak megfelelő segítséget mai művészeti életünknek. Szükséges, hogy az élő művészet irányítását végző szerveink az Akadémiával együttesen határozzák meg azokat a kérdéseket, amelyeknek tudományos megoldása a művészetpolitika helyes szempontjainak kialakításához nélkülözhetetlen. Ezeknek a témáknak kidolgozása mellett a művészettörténeti kutatás alapvető feladata a magyarországi és a magyar nemzeti művészetnek részlet-monográfiákban, majd — s minél előbb — nagyobb összefoglaló munkában történő alapos feldolgozása.

A művészettörténet területén nagyobb szükség van a fiatal kutatók külföldi tanulmányútjaira ; szükség van továbbá arra, hogy művészettörténészeink fokozottabban vehessenek részt nemzetközi rendezvényeken is.

8. Néprajztudomány

A néprajztudomány területén megjelent kiadványok sorában nagyrészt anyagközlést találhatunk (Kálmány : Alföldi népballadák, Kálmány : Kiadatlan művei 3. kötetének előkészített anyaga, Dégh Linda : Kakasdi népmesék, Ortutay Gyula : Magyar Népköltészet stb.), de jelennek meg ezt meghaladó igényű művek is (pl. a magyar népi díszítőművészetről, Mangha János könyve egy dunántúli faragó pástorról, Morvay Judit : Asszonyok a nagycesaládban c. műve). Elkészült Diószegi Vilmos : A honfoglaló magyar nép hiedelemvilága c. munkája. Előkészületben van Balassa Iván : A kukoricatermelés néprajzi és nyelvészeti kérdései (megvédett kandidátusi disszertáció), Belényesi Márta : A magyar nép anyagi kultúrája a XIV. században, Gunda Béla : Néprajzi gyűjtőúton c. műve, Sándor István : Xantusz János élete és munkássága. A nagyobb kutatási területek közül említésre méltó a balladavizsgálat megindult nagyszabású munkája, a magyar néprajzi atlasz munkálatai. Számos előtanulmány viszi közelebb a megoldáshoz a második ötéves terv nagy néprajzi vállalkozását, az új magyarság néprajzának előkészítését.

A néprajztudomány területén vitaülés keretében megvitatásra került a munkásfolklor problémája, ami remélhetőleg előbbre viszi e téren is a munkát ; megtárgyalásra került többnapos vitaülésen az új magyarság néprajzának kérdése is.

Néprajztudományunk eredményei elismerésre találnak a baráti országokban és a nyugaton is. E tagadhatatlan eredmények mellett azonban a néprajznak még számos alapvető tisztázandó problémája van, mégpedig éppen jellegét és módszertanát, kereteit és elméleti alapjait illetően. Bár néprajztudományunk erőteljesen történeti szemléletű, ez a történeti szemlélet nem mindig nyugszik eléggé szilárdan a történelmi materializmus tanításain s nem mentes olykor a vulgarizálástól sem. Ha születnek is a néprajztudomány területén értékes rész-eredmények, hasznos és gyakorlati kultúrpolitikánkban is felhasználható anyaggyűjtések, ezek összefoglalása, a messzebb mutató tanulságok levonása nagyrészt még elmarad. A néprajztudomány változatlanul esedékes feladata a tudományág elméleti alapkérdéseinek, határainak, ideológiai alapjainak tisztázása és következetesebb küzdelem a múlt néprajzi eredményeinek helyes marxista értelmezésére, továbbá az anyagközlő munkákon túl átfogó értékelő tanulmányok készítése. Elengedhetetlen a néprajzi munka kibontakozása a magyar munkásosztály néprajzi hagyományainak feldolgozását illetően és az e téren eddig megmutatkozott egyoldalúság felszámolása. Mindeme feladatok elvégzése terén adódó eredmények biztosítják majd azt az elismerést a néprajztudomány számára, amelyet kétségtelenül egyre több joggal igényel.

9. Pedagógiatudomány és a pszichológia

A pedagógiatudomány az elmúlt évben néhány jelentős fordítás közzététele mellett elsősorban tanulmányok megjelentetésével produkált eredményeket. Ágoston György tanulmánya és előadása a „Nevelés és az öröklés, a nevelés és a társadalmi környezet”-ről, illetőleg az életkori sajátosság vizsgálatának elvi kérdéseiről, Székely Endréné tanulmánya a hazai pedagógiatudomány helyzetéről és feladatairól, Nagy Sándor tanulmánya a munkáranevelésről, továbbá a haladó magyar pedagógusokat ismertető sorozat már megjelent és előkészületben álló tanulmányai, Földes Éva disszertációja a magyar testnevelés történetének egyes kérdéseiről — mind élénkülő pedagógiatudományunk eredményeiről tanúskodik. Ezt mutatja a számos vita is, amelyet pedagógusaink rendeztek. A Pedagógiai Tudományos Intézet a közeljövőben tanulmánykötetekben jelenteti meg eredményeit s számottevő munkát fejtett ki a jobb iskolai tantervek elkészítése érdekében. Valójában azonban a pedagógiatudomány még számos, sok tekintetben kezdeti nehézséggel küzd. Az Intézet, amelynek a tudományos kutatás irányító és központi szervének szerepét kellene betöltenie, részben elévész az oktatással kapcsolatos gyakorlati napi feladatok megoldására törekvésében; nem látszik eléggé a nyoma az átfogóbb, nagyobb igényű kutatásra való törekvésnek; bizonyos fokig a pedagógiatudomány még az alapvető elméleti kérdések keresésén fáradozik. E téren igen jelentős lenne, ha az Intézet elméleti munkájához kedvezőbb feltételeket teremtené.

A pszichológia körében Kardos Lajos doktori disszertációjának megvédésén felül alig lehet számottevő eredményről beszélni, bár kutatások itt is folynak. Pszichológusaink nehezen találják meg a pszichológia-tudomány társadalomtudományi alapjait és alig keresik ilyenirányú vonatkozásait; másrészt igaz az is, hogy eredményeik gyakorlati felhasználásra nálunk alig kerülnek, holott a szocialista országokban a pszichológiának általában sokkal nagyobb gyakorlati szerepet tulajdonítanak.

III.

1. Az Akadémia II. Osztályának vezetősége az egyes tudományágakon belül a tudományszervező munka viteléről, a tervek előkészítéséről, a tudományos élet közvetlen irányításáról főbizottságok — az Akadémia új alapszabályai értelmében: bizottságok — útján gondoskodik. E bizottsági munkának különösen nagy szerepe volt az Akadémia újjászervezését követően, amikor a tudományos élet újbóli megindításának nagy feladata ezekre a bizottságokra hárult, amikor számba kellett venni a tudományág művelőit s be kellett vonni őket a munkába, amikor a bizottságoknak kellett gondoskodniuk arról, hogy napi-rendre kerüljenek a tudományág legégetőbb kérdései. A bizottságok munkája azonban az évek során egyre nehézkesebbé vált és válik; összehívásuk sok-

helyütt rendszertelen : nem válnak mindig és egyformán a tudományág gazdáivá. A tudományszervezési munka és a fontos tudományos kérdések megvitatására, központi jelentőségű előadások rendezésére irányuló munka, továbbá a káderkérdéssel és a személyi ügyekkel összefüggő problémák aránya a bizottságok munkájában nem mindig megfelelő. Egyes bizottságok hónapokig nem ülnek össze, illetőleg csak zárt, adminisztratív kérdésekkel foglalkozó üléseket tartanak. Ez arra mutat, hogy tudományszervezésünknek ez a formája lassan meghaladottá válik s egyre inkább előtérbe kerül a tudományos kutatóintézetek létrehozásának szükségessége : e kutatóintézetek feladata a kutatások központi irányítása és a kutatómunka összefogása ; az intézetek segítségével lehet tervszerűen segíteni s bevonni az egységes tudományos tervbe végeredményben az egyetemek tanszékeit is. Mindaddig azonban, amíg erre minden tudományág területén lehetőség nyílik, a bizottságokra hárul az adott tudományág közvetlen irányításának fő feladata s elsősorban az a kötelesség, hogy felvessék és megvitassák az adott tudományág központi, a kutatások szempontjából alapvető, elvi-elméleti kérdéseit ; ha a bizottságok e feladatot nem végzik el, a tudományágon belül a tervek teljesítését, a tudományos munka vitelét nem lehet megfelelően biztosítani. Abból a célból, hogy a bizottságok munkájának érdemibbé válását elősegítsük és figyelmüket inkább a központi tudományos kérdések felé fordítsuk, létrehoztuk az adminisztratív ügyek intézésére az intézőbizottságokat. Egyes bizottságok azonban a fontos elvi-módszertani kérdések megvitatása, a tervezési munka és a szélesebbkörű tanácskozások szervezése helyett, nagyobb kedvvel foglalkoznak az adminisztratív és sokszor a személyi kérdésekkel.

2. Az Akadémia II. Osztályához jelenleg a következő intézetek tartoznak : a Történettudományi Intézet, a Közgazdaságtudományi Intézet, az Állam- és Jogtudományi Intézet, a Földrajztudományi Kutatócsoport, a Dunántúli Tudományos Intézet ; ezekhez járul a Filozófiai Csoport. E különböző időpontokban létesült és különböző erősségű intézetek a maguk területén különböző súllyal válnak a tudományterület kutatási központjává ; a II. Osztály vezetősége arra törekszik, hogy ez minden területen megfelelően megtörténjék. E tudományágakon kívül másutt is egyre esedékesebbé válik az önálló kutatóintézet vagy csoport létesítése. A Filozófiai Csoport kétségtelenül segítséget jelent, elsősorban azonban jelenleg az Akadémia ideológiai munkája számára ; nem pótolja s nem szoríthatja háttérbe egy Filozófiai Intézet felállításának elengedhetetlen szükségességét. A II. Osztály ugyancsak szükségesnek tartja a lehetőséghez képest, rövidesen egy Régészeti Kutatócsoport s később Intézet létesítését, amely képes egységes irányítást adni a különböző területeken folyó régészeti kutatásoknak. Úgy tűnik, mind esedékesebbé válik egy Néprajzi Kutatócsoport létesítése is. Természetesen mindezeknek feltételeit még alapos előkészítő munkával kell megteremteni.

Ismeretes, hogy az Akadémia II. Osztályának felügyelete alá tartozik néhány tudományos társulat, illetőleg társaság is ; ezeknek kiemelkedő a jelentő-

sége a tudomány eredményeinek elterjesztésében, a tudományos érdeklődés felkeltésében és fokozásában. A Magyar Történelmi Társulat, amely budapesti központja mellett 10 területi, illetőleg megyei csoporttal is rendelkezik, 1955/56-ban Budapesten 15, vidéken 7 továbbképző előadást, illetőleg konzultációt tartott; jelentős publikációs tevékenységet fejt ki mind a könyv-, mind a folyóiratkiadás terén. A Magyar Földrajzi Társaságnak Budapesten négy, vidéken három osztálya működik; a hét osztály az 1955/56. évben 79 szakelőadást tartott; publikációs tevékenysége szintén említést érdemel. Eredményesen működik és széleskörű népszerűsítő előadás-sorozatokot, vitauléseket, vándorgyűléseket, kirándulásokat szervez a Néprajzi Társaság, valamint az Érem-, Régiségügyi és Művészettörténelmi Társulat. Közgazdászaink felvetik egyébként egy Közgazdasági Társaság alapításának szükségességét is, a közgazdasági közvélemény kialakításának meggyorsítása és fejlesztése érdekében.

3. A könyv- és folyóiratkiadás területén bizonyos fejlődés mutatkozik a tervezés terén, ez azonban még nem elegendő. Tervezésünk során ugyanis bizonyos fókig inkább a várhatóan elkészülő művek kiadását, nem pedig elkészültét és elkészíttetését tervezzük; így azután, ha a könyvtervben szereplő művek megjelenése egyre reálisabb is, könyvtervünk tartalmilag nem eléggé tervszerű. Az osztályvezetőség többszöri nyomatékos figyelmeztetése nyomán az adatközlő munkákkal szemben javul a feldolgozó-monografikus művek aránya; egyes területeken azonban általában kevés az akadémiai szintű produkció. Könyvkiadásunk fejlődésére egyébként jellemzőek a következő adatok: az Akadémiai Kiadónál 1950-ben 7 könyvet adtunk ki, 1951-ben 9-et, 1952-ben 21-et, 1953-ban 17-et, 1954-ben 20-at, 1955-ben 18-at, 1956. május 15-ig pedig már 13-at; úgy tűnik, hogy könyvkiadásunk az évi 18—20 mű körül éri el az átlagot. Ezévi kiadási tervünk teljesítését megnehezítette a tervek jóváhagyásának elhúzódása, aminek folytán a szerződések megkötése nagymértékben késett, sőt helyenként még ma is késik. Könyvkiadási tervünk egyébként sok területen nincsen megfelelően összehangolva más könyvkiadók terveivel; feltehetően bizottságainknak kell ennek megtörténtéről elsősorban gondoskodniok; egyes területeken a könyvkiadók a „piackutatás” eredményei alapján indokolatlanul elzárkóznak tudományos művek kiadásától. Jelenleg 8 magyar nyelvű és 5 idegen nyelvű folyóirat tartozik a II. Osztályhoz. E folyóiratok színvonala általában — egyes kivételektől eltekintve — emelkedő; szerkesztésük azonban nem eléggé elvi alapon nyugvó, sok tekintetben ötletszerű. A szerkesztőbizottságok munkájának sokat kell javulnia; a szerkesztőbizottsági tagok nem foglalkoznak eléggé a folyóirattal, nem nyújtanak elég elvi segítséget s nem segítik elő a megfelelő tanulmányok elkészültét. Ismeretes, hogy az osztályvezetőség határozata alapján az egyes bizottságok megtárgyalták a folyóiratok kérdését, mind elvi problematikájukban, mind a szerkesztés kérdéseit illetően; az osztályvezetőség a bizottsági megbeszélésekre támaszkodva rövidesen foglalkozni kíván a folyóiratok elvi és szerkesztési kérdéseivel.

Nem kielégítő az Osztály folyóiratának, az Osztályközleményeknek helyzete, a szakfolyóiratok munkájának javulása bizonyos fokig kétségessé teszi az Osztályközlemények folyóiratszerű megjelentetését. Az osztályvezetőség a folyóiratok kérdésének tárgyalásával egyidejűleg az Osztályközlemények kérdését is meg fogja tárgyalni.

4. A tudományos képzést illetően foglalkoznunk kell röviden az aspirantúra kérdésével. A rendes és a levelező aspirantúrára jelentkezők száma általában igen nagy: 1955-ben 420-an, 1956-ban pedig 251-en jelentkeztek a II. Osztályhoz tartozó tudományágakban. Ez mutatja a nagy érdeklődést a szervezett tudományos képzés iránt, s ez pozitív jel — mutatja azonban azt is, hogy meglehetősen nagy a tájékozatlanság az aspirantúra feltételeit illetően; sokan még mindig egyszerűen a továbbképzés egy fajtájának tekintik az aspirantúrát, nem pedig az alkotó tudományos munkára való felkészülésnek. Egyes területeken a jelentkezők száma különösen kiugró; a közgazdaságtudományban 1955-ben 155, 1956-ban pedig 89 jelentkező volt, az állam- és jogtudományokban pedig 89, illetőleg 94. Úgy tűnik, a javaslattevő szervek kiválasztása is túlzottan laza; ennyi jelentkezőből a rendelkezésre álló néhány hely betöltése elkedvetlenül hat a többiekre.

Ami a disszertációkat illeti, 1955-ben 26 kandidátusi disszertációt védtek meg, 1956-ban eddig 18 kandidátusi disszertációt; jelenleg 20 kandidátusi, illetőleg 3 doktori disszertáció elbírálása van folyamatban. Ami a kandidátusi disszertációkat illeti, egyes területeken a velük szemben támasztott igény nem elég magas; különösen azonban nem tűnik elég magasnak az az igény, amelyet a rövidített aspirantúrára bocsátással szemben támasztunk. Elég megemlíteni, hogy 1956 márciusáig összesen 256 rövidített aspirantúrát engedélyezett a TMB a II. Osztály területéről; ez a szám roppant magas s eleve kétségessé teszi, hogy megfelelő szintű kandidátusi disszertációk kerülnek-e benyújtásra. Mindezek szükségessé teszik, hogy az egyes bizottságok külön és elvileg is foglalkozzanak az aspirantúra kérdésével — egyesek ezt már meg is tették — s az osztályvezetőségnek ezek alapján napirendre kell tűzni az eddigi tapasztalatok megtárgyalását. Meg kell egyébként jegyezni, hogy a Tudományos Minősítő Bizottság is foglalkozik az aspirantúrával kapcsolatos elvi kérdésekkel és a teendő intézkedésekkel.

Míg egyrészt a kandidátusok vonalán a jelentkezők túl magas száma kétségeket támaszt a színvonalat illetően — s e kétségeket a benyújtott disszertációk tapasztalatai némileg bizonyossággá is teszik —, addig a doktori disszertációknál azok meglepően alacsony számára kell figyelni. Itt mindenekelőtt azokról lenne szó, akiknek rövidített eljárással 1952-ben kandidátussá minősítésével egyidőben megnyitottuk a lehetőséget, hogy határidő bevárása nélkül nyújtsák be doktori disszertációjukat. A néhány esztendő, amely az első minősítések óta eltelt, csak kevés esetben vezetett oda, hogy doktori disszertáció kerüljön benyújtásra; sok alkalommal — s nem egyszer csak most, több évvel

az első minősítést követően — a doktori disszertáció benyújtását élt sérelem miatt halogatják s disszertáció nélküli minősítést tartanak in okoltnak. Az eredetileg kandidátusokká minősített tudományos dolgozóknál izonyos megtorpanás észlelhető a doktori disszertáció előtt; időközben sok fiatal védi meg kandidátusi disszertációját s az idősebbek nem egyszer séi űnek érzik magukra nézve, hogy a fiatalok utolérték őket. Ez a jelenség egyebe től eltekintve, az Akadémia szempontjából sem üdvös; új alapszabályaink a levelező taggá választás feltételül a doktori fokozatot kívánják meg s nagyoi. szűk azoknak a köre, akiből új akadémiai levelező tagok megválasztásra kerülhetnének. Tudományos életünk egyik fontos követelménye, hogy érett tudományos kádereink készítsék el doktori disszertációjukat, s védjék azt meg.

5. Az osztály nemzetközi kapcsolatai az elmúlt időszakban igen örven- detes fejlődést mutatnak. Növekedtek a külföldi kongresszusokra, nyugatiakra is, a meghívások, ugyancsak növekedett a hazánkat látogató külföldi tudósok száma is. Meg kell viszont jegyezni, hogy a kulturális egyezmények keretében az elmúlt évben 24 $\frac{1}{2}$ hónap állt az Osztály rendelkezésére, ebben az évben pedig csak 9 hónap; növekvő eredményeink mellett, az Osztálynak e sérelme mellett nem mehetünk el szóltanul; e 9 hónap is csak úgy jutott az Osztály rendelkezésére, hogy a csehszlovákiai kutatócsoporton belül részvételünket 2 főről 1 főre csökkentettük.

Megállapíthatjuk, hogy gazdagodtak, változatosabbak lettek az együtt- működés, a nemzetközi tudományos tapasztalatcsere formái is. Növekszik a baráti országok tudományos rendezvényein való részvételünk száma. Az elmúlt esztendő során a már említetteken kívül többek között részt vettünk a Német Demokratikus Köztársaságban a Közgazdaságtudományi Intézet elméleti konferenciáján; közgazdászaink tanulmányozták a közgazdaságtudomány szervezeti és érdemi kérdéseit a Szovjetunióban; részt vettünk a Német Tuda-ományos Akadémia görög-római intézetének ünnepélyes megnyitásán, a szabadság kérdéséről Berlinben rendezett filozófiai konferencián; a leningrádi néprajzi konferencián, a Varsóban rendezett régészeti konferencián.

Említenünk kell a nyugati országokkal való tudományos kapcsolatok megélénkülését; részt vettünk a Római Nemzetközi Történész Kongresszuson, a Politikai tudományok Kongresszusán Stockholmban, készülünk az amsterdami Nemzetközi Szociológiai és a Rio de Janeiroi Nemzetközi Földrajzi Kongresz- szusra. Részt vettünk az UNESCO rendezésében Párisban tartott jogtudományi kollokviumon és mind közvetlenebbül bekapcsolódtunk az UNESCO külön- böző társadalomtudományi szervezeteibe, bejelentettük részvételünket „A tu- domány és kultúra egyetemes története” c. kiadvány munkálataiba.

Intézeteinknek, múzeumainknak mind közvetlenebb munkakapcsolatai alakultak ki a Szovjetunió és a népi demokráciák megfelelő intézményeivel. Egyre szervezettebbé vált a kölcsönös tájékoztatás, a könyv- és folyóiratcsere, tudományos és kiadványtervek kicserélése stb. formájában; kialakulnak a

konkrét együttműködés formái: a cikksere, könyvek lefordítása, mind több közös téma együttes kidolgozása (szlovák néprajzosokkal, szovjet, lengyel, cseh történészekkel, német régészekkel, csehszlovák, lengyel jogászokkal stb., stb.); e kapcsolatok tudományos munkánk szerves részévé váltak. Máris elkészültek az 1957. évi kulturális egyezmények munkatervei számára tudományágaink konkrét javaslatai, amelyek számos témájukkal, újabb közös kutatási területek felvetésével a már tervszerűen kiépített kapcsolatok egészséges ütemű további fejlődéséről tanúskodnak.

6. Ami az osztályvezetőség munkáját illeti, erről az osztályvezetőség a múlt év végén beszámolt az Akadémia elnökségének, amely az Osztály munkáját illetően különböző határozatokat hozott. A vezetőség az elmúlt év során megtárgyalta a Történettudományi- és az Állam- és Jogtudományi Intézet munkáját, néhány hete pedig megvitatta a Közgazdaságtudományi Intézet munkáját. Előzetesen foglalkozott az osztályvezetőség a földrajzi kongresszus és a régészeti konferencia tartalmi előkészítésével, majd pedig e kongresszus, illetőleg a konferencia értékelésével s különböző határozatokat hozott a földrajztudomány, illetőleg a régészet további munkáját illetően. Az osztályvezetőség a bizottságok, illetőleg az intézetek javaslatai alapján elkészítette az Osztály II. ötéves tervének tervezetét s a tervvel több ízben foglalkozott; megtárgyalta a könyvkiadás kérdéseit. Az osztályvezetőség arra törekedett, hogy különböző beszámolókat megvitatásánál az elvi kérdések kerüljenek megtárgyalásra s az osztályvezetőség ezáltal fokozza az egyes tudományágak irányítását. Ez a módszer helyesnek bizonyult s az osztályvezetőség a továbbiakban is követni fogja. Sajnos azonban, az Osztályhoz túl sok tudományág tartozik ahhoz, hogy az osztályvezetőség megfelelő időközökben és egyenletesen legyen képes irányítást adni; az osztálytitkár pedig többnyire csak az éppen esedékes kérdésekben tud segítséget adni a zökkenők áthidalására.

Az Akadémia módosított alapszabályai — a demokratizmus elveinek megfelelően — nagyobb szerepet kívánnak biztosítani az osztályüléseknek. Az osztályülések hatáskörébe tartozott eddig is a vezetőség megválasztása s beszámolójának megtárgyalása, továbbá a javaslatkérdések új tagokra; a jövőben az osztályülés feladata lesz a távlati és az éves tervek s a végrehajtásukhoz szükséges gazdasági tervek megtárgyalása is. Emellett biztosítanunk kell, hogy az osztályülés alapszabályszerűen legalább háromhavonként egyszer, az Osztály fontos kérdéseinek megtárgyalására összeüljön. Ennek megfelelően az osztály tagjainak nagyobb tere nyílik arra, hogy tevékenyen részt vegyenek az Osztály munkájában.

Az osztályvezetőségnek ez a beszámolója természetesen nem térhetett ki az Osztályhoz tartozó tudományágak kérdéseinek mindegyikére, sem pedig az Osztály munkájának egészére. A maga összességében azonban talán képet adott eredményeinkről, fogyatékoságainkról és feladatainkról.

E feladatok azok, amelyeket ma különösen hangsúlyoznunk kell. A tudo-

mány feladatairól alkotott hibás elképzelések kiküszöbölése, a személyi kultusz káros hatásának felszámolása, az alkotó, bátor tudományos munka kifejlesztése, az alapvető kutatások szorgalmazása s ezek alapján népi demokráciánk gyakorlatát illető legfőbb kérdések tudományos megoldása, a társadalmi-történeti tudományok széles kibontakozása, olyan tudományos munka kialakítása, amely fejlődésünk új jelenségeit elemzi és fejlődésünket előreviszi — mindezek a XX. kongresszus útmutatásaiból adódó legfontosabb feladatok. E feladatok kiegészülnek a mindezek megvalósításához szükséges szervezési feladatokkal, továbbá az osztályvezetőség és az Osztály munkájában érvényesítendő olyan elvekkel, amelyek lehetővé teszik az Osztály minden tagjának aktívabb részvételét a tudományos irányító munkában is. Mindennek alapvető feltétele, hogy az osztály tagjai valóra váltsák az Akadémia alapszabályainak azt a megállapítását, hogy az Akadémia tagjainak kötelességük tudományáguk művelése és fejlesztése, emellett azonban tevékeny részvételük a tudományos szervező munkában.

HOZZÁSZÓLÁSOK

NIZSALOVSKY ENDRE

Megemlékezett arról, hogy a múlt évben több kiváló akadémikus hunyt el: Bolgár Elek, Zsirai Miklós, Szekfű Gyula, Riesz Frigyes és Szladits Károly. Javasolta, hogy az elhunyt nagy akadémikusok emlékét — miként a múltban — arcképüknek az Akadémia csarnokaiban való elhelyezésével ápolják. Továbbá megjegyezte, hogy a Magyar Tudománynak „A magyar tudomány külföldi visszhangja” című rovata rendkívül hézagos és nem éppen a legjellegzetesebb adatokat tartalmazza. Megállapította, hogy a II. Osztály rendkívül soványan van benne képviselve, pedig az utóbbi időben a II. Osztály körébe tartozó tudományszakoknak is volt külföldi visszhangjuk, amelyről a Magyar Tudományban érdemes lenne megemlékezni. Kérte, hogy a II. Osztály szervezze meg az ilyen adatok pontos begyűjtését és a Magyar Tudomány Szerkesztőségének rendelkezésére bocsátását.

SPIRA GYÖRGY

Hozzászólásában abból indult ki, hogy a magyar történettudomány az elmúlt évek folyamán sok túlzott dicséretben részesült — főleg az érdemeinek mérlegelésére legkevésbé hivatottak: saját művelői és irányítói részéről. Mégis igaztalan volna elvitatni, hogy a felszabadulás óta elért számos olyan eredményt, amelyek miatt művelőinek nincs okuk szégyenkezésre. A történetírásban az utolsó hét-nyolc év leforgása alatt uralkodóvá lett az igazi tudományosság kifejlesztésére egyedül képesítő szemlélet, a marxizmus—leninizmus szemlélete, s ezt — döntő többségükben őszinte meggyőződésből — magukévá tették azoknak az idősebb történészeknek széles rétegei is, akik valaha más alapokról indultak el tudományos pályájukon. Mellettük pedig időközben felnőtt a fiatal

történészeknek egy egész nemzedéke, amely már első szárnypróbálgatásait is a marxizmus—leninizmus biztonságát adó eszme körében végezhetette el. Mindez lehetővé tette, hogy a magyar történetírás nemzeti történetünknek igen sok olyan kérdését vigye jelentősen közelebb a megoldáshoz, amelyeket az elődök vagy teljesen elhanyagoltak, vagy ha megvizsgáltak is, nem tudtak — sokszor pedig nem is akartak — kielégítően megoldani. És lehetővé tette egyben azt is, hogy a magyar történetírás e néhány év során olyan gazdag termést takarítson be, mint soha korábban ugyanennyi idő alatt.

Ha azonban az eredményeket nem a régi polgári történetírás eredményeivel vetik egybe, hanem a lehetőségekhez és a feladatokhoz mérik, azt kell megállapítani, hogy a történészek meg sem közelítették azokat a célokat, amelyeknek elérését erejük és képességeik lehetővé tették, s amelyeknek elérését a nép és a párt joggal elvárhatta volna. Nem tudták meggyőző eredményekkel elejét venni egyes — korábban már eltemetetteknek vélt — burzsoá történetírói nézetek újraéledésének. Sok felszínes írás született, amelyek a történeti életnek a maga sokrétűségében és bonyolultságában való megjelenítése és a történeti fejlődés törvényszerűségeinek a valóság hiteles feltárásán alapuló elmélyült elemzése helyett pusztán vagy nagyrészt logikai sablonok segítségével összetöltött dogmák, sőt sokszor csupán mit sem mondó frázisok ismételtetését tartalmazzák. Kevés az olyan írás, amelyről ma még azt lehet remélni, hogy talán meg fogja állni az idő próbáját. A jelenlegi történetírás nem népszerű — s kivált a fiatalok körében nem az; azt az élénk érdeklődést, amelyet a felszabadulás után végbement sorsdöntő történeti fordulat keltett fel a maga urává lett magyar népben az általa megjárt út, saját múltja iránt, nemcsak nem tudták kielégíteni s ezáltal továbbra is ébren tartani, hanem a történeti valóságot sokszor csak részben vagy éppenséggel eltorzítva feltáró írásokkal egyenesen lelohasztották.

A történetírás népszerűtlenségének okai között feltétlenül nagy szerepet játszanak a munkák többségére jellemző elemi — s annál súlyosabb — formai hibák: az, hogy ezeknek a munkáknak a nyelvezete színtelen, sőt nem egyszer pongyola és magyartalan szakmai tolvajnyelv, hogy felépítésük sokszor kúsza és szerkezettelen, hogy hőseik — ha egyáltalán vannak ilyenek — egyéni vonásokat és jellembeli fejlődést nem mutató papirosfigurák. De ha nyilvánvaló is, hogy ezeknek a munkáknak egy részét pusztán ilyen formai hibák fosztják is meg a tartalmi értékeiknél fogva őket különben joggal megillető népszerűségtől, nem kevésbé nyilvánvaló, hogy nagyobb részük akkor sem tarthatna számat népszerűségre, ha mentesek volnának az efféle formai hibáktól, egyszerűen azért, mert tartalmukban sem tükrözik híven a történeti valóságot. Ez tehát a főhiba. S ennek a hibának a forrásait megint csak nem nehéz megkeresni.

Ezek a források részben módszertani hibákból fakadnak. Ilyen módszertani hiba például az, hogy a marxizmus—leninizmus klasszikusainak útmutatásait a történészek mindezeideig nem tanulmányozták kellő elmélyültséggel. Történeti műveiket, amelyek az egyetemes történeti fejlődés fő törvényszerűségeivel s különböző országok történeti fejlődésének fő sajátosságaival foglalkoznak, sokszor nem példáknak tekintették, amelyek megmutatják, hogyan kell közeledni önállóan a magyar történelem saját problémáihoz, hanem olyan igazságok foglalatának, amelyek legapróbb részleteikben is közvetlenül érvényesek a magyar történeti fejlődésre is. Tanításaikból tehát, éppen az ő útmutatásaik szellemét véve semmibe, sokszor dogmákat csináltak, s ezeknek a koporsójába próbálták beleszorítani a magyar történet tényeit, nem törődve a tények egy

részének makacs ellenszegülésével. Azzal pedig, hogy az egyetemes történeti fejlődés általuk feltárt törvényeinek a magyar történetre is kiterjedő érvényét a magyar történetben való érvényesülésük sajátos módjainak feltárása helyett közvetlenül, vagyis tudománytalanul igyekeztek igazolni, nemcsak a magyar történeírás hitelét ingatták meg, hanem felidéztek azt a veszélyt, hogy fosztják hitelüktől magukat a marxizmus—leninizmus alapigazságait is.

Ezután rámutatott arra, hogy ez a hiba azonban korántsem volt általános, pontosabban: a történészek többségének munkáját csak egyes esetekben jellemezte. Sokkal általánosabb volt viszont az a hiba, hogy a történeti tényeket — különben többnyire jóhiszeműen — egyes, mai fejlődésünket meghatározó törvényszerűségek közvetlen igazolására is megpróbálták felhasználni, holott a múlt sohasem igazolhatja közvetlenül a jelent, csak tanulságokat szolgáltatathat a jelen számára. S ami különösen kirívó: egyes esetekben igazolni próbáltak a múlt segítségével olyan vélt igazságokat is, amelyekről csakhamar kiderült, hogy semmi közük nincs az igazsághoz. A dogmatizmusnak és az illusztratizmusnak pedig szükségszerű velejárója, következménye és részben oka is volt a történeti forrásanyag kellő megbecsülésének sokakra jellemző hibája, amely részint az eleve felállított tételekhez nem igazodó forrásadatok semmibe vételében, részint pedig általában a mélyebb forráskutatások mellőzésében öltött testet, s ami ma minden bizonnyal a magyar történetírás legfőbb betegségének tekinthető.

A továbbiakban utalt arra, hogy Hanák Péter és szerzőtársainak a Szabad Nép hasábjain megjelent cikke, amely egészében megtévesztő képet ad a magyar történettudomány problémáiról, ebben a vonatkozásban helyesen közeledik a felmerülő kérdésekhez és számos konkrét hibát tár fel. Szükség van továbbra is olyan vitákra, amelyek elvi és módszertani kérdésekkel foglalkoznak, de ezek egymagukban még nem biztosíthatják a történettudomány újabb fellendülését.

A magyar történetírás hibái nem egyedül elvi és módszertani tévedésekben gyökereznek. Bár egyes történészek felszínes munkáinak megszületésében kétségkívül személyes természetű gyengeségek — a fáradságos aprómunkától való húzódozás, a gyors sikerekre való törekvés és hasonlók — is közrejátszottak. Az elvi és módszertani hibák elkövetőinek nagy többségét nem efféle, tudományos munkásokhoz és kivált kommunistákhoz méltatlan törekvés, hanem mindvégig az igazság feltárásának, a marxista—leninista tudomány fejlesztésének őszinte vágya vezérelte, s a sorozatos hibák elkövetését mégsem kerülhették el ezek a történészek sem. Ugyanis a magyar történettudomány irányítását olyan módszerek jellemezték, melyek teret adtak a tudománytalanságnak és felszínességnek. Teljesíthetetlenül rövid határidőre kötelezték a készülő egy-temi tankönyv és a „Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből” c. munka szerzőit. Ennek következtében pl. nem egy tankönyvíró kényszerűségből annyira elsiette munkáját, hogy kéziratának első vitája után szinte előlről kezdhetette az egészet.

És hogy az efféle szervezési hibák korántsem gyermekbetegségek, amelyeknek a korszaka már elmúlt volna, azt jól mutatja például a Történettudományi Intézet által a közelmúltban a Habsburg-birodalom összefoglaló történetének megírására alakított munkaközösség esete: ennek tagjai ugyanis megint csak két-három éves határidőket kaptak ennek a nagyszabású munkának az elkészítésére.

Megemlítette még, hogy sokszor az egyik napról a másikra változtatták meg a kijelölt feladatokat. Saját magának pl. tankönyvmunkája közben öt más tanulmányt kellett részben egyedül, részben társszerzőkkel megírnia. További

hiba volt a II. ötéves terv összeállításának halogatása, az utánpótlás gyengesége, a legújabbkori levéltári forrásanyagban való kutatás mesterséges akadályozása, stb. E hibák legnagyobb részét történészeink zöme eddig is látta, s egyesek közülük már korábban is szót emeltek ellenük. Ezeknek a felszólalásoknak azonban vajmi kevés foganatjuk volt. S nemcsak azért, mert a pártélet lenini szabályainak háttérbe szorítása általában sem kedvezett az alulról feltörő kritika érvényesítésének, hanem azért is, mert a magyar történettudomány irányítása ettől függetlenül, belső okok következtében is mélységesen antidemokratikus volt. A magyar történettudomány gyakorlati irányítását minden felhatalmazás nélkül egy öt-hat főből álló szűk csoport végezte mindmáig. Ez a csoport, amely elsősorban felelős a már vázolt tudománypolitikai hibákért, nemcsak megszívlelni, hanem sokszor még meghallgatni sem volt hajlandó a rajta kívülálló történészek bírálatát és javaslatait.

Főleg a történettudomány művelőinek hibájából fajult idáig a helyzet. Mert ha tiltakoztak is néha bizonyos hibák ellen, ezt sohasem tették a kellő határozottsággal és bátorsággal. Hozzájárult ehhez az is, hogy a párt részéről sem volt meg a szükséges mérvű irányítás és ellenőrzés, sem elvi, sem szervezési vonatkozásban. S végül némi felelősség terheli az Akadémiát is, bár korántsem akkora, mint a történészeket. Az Akadémia II. Osztályának vezetősége évről-évre megvitatta a Történettudományi Intézet munkáját s több helyes határozatot is hozott vele kapcsolatban. Az Intézet által beterjesztett jelentésekben foglalt

azonban az osztályvezetőség már nem ellenőrizte (például az Intézet munkatársainak meghallgatása révén), holott ezek a jelentések többé-kevésbé mindig megszépítették a valót. A Történelmi Társulat munkájával pedig az osztályvezetőség egyáltalán nem foglalkozott (a Társulat képviselőjét még az Osztály titkára által negyedévenként tartott munkaértekezletre sem hívták meg soha), holott a Társulatot illetően különösen szükség lett volna szigorú ellenőrzésre.

Ezek azok a hibák, amelyekben — véleménye szerint — az Akadémiának kellene változtatnia. A legfőbb tennivaló azonban a történészekre vár. S a cselekvésre most, az SzKP XX. kongresszusa után végre meg is van a készség a történészek javarészeiben.

NAGY TAMÁS

Az osztályvezetőség beszámolójának ahhoz a részéhez kapcsolódott, amely a tudományos tevékenységnek a közgazdaságtudomány területén bekövetkezett megélénküléséről emlékezett meg.

Az 1953. után bekövetkezett megélénkülés egyik oka az volt — véleménye szerint —, hogy a politikai gazdaságtan készülõ tankönyvének vitája és Sztálin felszólalása ebben a vitában erőteljesen ráirányította a figyelmet a gazdasági törvények objektív voltára és arra, hogy a politikai gazdaságtannak a feladata éppen az objektív összefüggések kutatása.

Ez az állásfoglalás tulajdonképpen nem adott újat, hiszen a marxizmus—leninizmus mindig azt hirdette, hogy a természetben és a társadalomban objektív, általunk megismerhető törvényszerűségek uralkodnak, de abban az időben, amikor a túlságos centralizáció talaján, az egész gazdasági folyamatot szinte minden részletében központi utasításokkal szabályozó gazdaságvezetés talaján, a szocialista demokratizmus és a pártdemokrácia korlátozása talaján az objektív gazdasági törvényszerűségek kutatása háttérbe szorult és mindenféle volun-

tarista nézetek terjedtek el, ebben az időben ez az állásfoglalás fontos figyelmeztetést jelentett a közgazdászok számára.

A szocialista gazdaság tervszerű irányítása csak az objektív törvényszerűségek ismeretére épülhet, ezeknek feltárását tehát éppen ezért még akkor is követelik a közgazdászoktól, ha más oldalról ugyanezt megnehezítik számukra.

A hazai közgazdaságtudomány megeléknkülésének másik oka az 1953. júniusi párthatározat és a Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusa. A párt ekkor bátran, élesen, a lenini útmutatás szellemében feltárta és a dolgozó tömegek elé tárta a politikában és a gazdaságpolitikában elkövetett hibákat és megjelölte a kibontakozás, a továbbfejlesztés útját. Ez megtermékenyítően hatott a közgazdaságtudományra is. A közgazdaságtudomány fejlődésének ugyanis a szocializmusban egyik alapvető feltétele, hogy lehetősége legyen a gazdaságpolitika bírálatára.

Sztálin legutolsó művében a gazdaságpolitikát mereven elválasztotta a politikai gazdaságtantól. A politikai gazdaságtannak valóban nem a gazdaságpolitika a tárgya, hanem az objektív gazdasági összefüggések. De a merev szétválasztás helytelen és különösen helytelen a szocializmusban, ahol óriási mértékben megnövekszik a társadalmi folyamatban a szubjektív tényezőnek, a tudatos emberi tevékenységnek, az állam gazdaságpolitikájának a szerepe.

Az objektív gazdasági összefüggéseket kutató közgazdaságtudománynak óhatatlanul állást kell foglalnia a szocialista állam gazdaságpolitikájához, egyrészt azért, mert a tudományos kutatás során kitűnik, hogy az egyes gazdaságpolitikai intézkedések mennyire felelnek meg az objektív feltételeknek, összefüggéseknek, másrészt mert az objektív feltételek és összefüggések is részben a gazdaságpolitika folytán alakulnak olyanná, amilyenek.

A közgazdaságtudomány nemcsak annyiban találkozik a gazdaságpolitikával, hogy bírálatot mond, értékelést ad arról, mennyire felel meg egyik vagy másik gazdaságpolitikai intézkedés az értéktörvény követelményeinek, hanem annyiban is, hogy az értéktörvény működésének az az objektív feltételek által erősen korlátozott volta, amely a népgazdaság tervszerű irányításának adott módszereiből, adott intézményeiből stb. fakad, a szocializmus lényegéhez tartozik-e, avagy nem, előnyös-e a szocialista gazdaság fejlődése szempontjából, avagy nem. S e tekintetben már a gazdaságpolitikának nem valami felületes bírálatáról van szó, hanem igen mély bírálatáról, olyasmiről, ami már tényleg a tudományos bírálat nagyfokú szabadságát igényli.

Azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a XX. kongresszus nyomán most már tényleg kibontakozhat a harc a dogmatizmus, a szimplifikálás ellen, megvalósulhat a bírálatnak, a szabad alkotó vitáknak az a légköre, amely nélkülözhetetlen a marxista társadalomtudományok és köztük a közgazdaságtudomány igazi fellendüléséhez.

Kétségtelen, hogy az utóbbi néhány hónapban a hazai közgazdaságtudományban, a fellendülés igen biztató jelei mutatkoznak. A szakmai területen az elméleti és gazdaságpolitikai kérdések iránti szenvedélyes érdeklődés, új gondolatok bátor felvetése, élénk tudományos viták bontakoznak ki. De az igazi fellendülés természetesen komoly munkát, szervezést, megteremtendő előfeltételeket igényel.

Az egyik feltétel a tudományos kritika kérdése. Minden tudományban, de különösen egy olyan fiatal, a fejlődésnek meglehetősen a kezdetén tartó tudományban, mint a hazai marxista közgazdaságtudomány, igen fontos, hogy a tudományos kritika szeretettel karolja fel, ösztönözze, népszerűsítse

az új gondolatokat, a friss eszméket, az eredeti kérdésfeltevéseket. Utalt a Lityeraturrnaja Gazeta 1956. március 24-i számára, amely határozottan szót emelt a társadalomtudományok területén divatos ledorongoló, elbátortalanító kritika ellen.

A másik kérdés — mondotta — a tudományos kutatás tárgyának az ismerete. A közgazdásznak, aki a szocializmus, illetve az átmeneti gazdaság problémáival foglalkozik, alaposan meg kell ismernie hazánk gazdasági életének azt a területét, azokat a jelenségeket, amelyek kutatásának tárgyát képezik. Az első akadály, amely itt sokszor felmerül, a statisztikai adatok bizalmas volta. A Közgazdaságtudományi Intézetben dolgozók számára ez általában nem probléma. Az egyetemeken dolgozók számára már sokkal nehezebb a helyzet. Itt már külön engedélyek megszerzése kell és ez rendszerint nehézségekkel jár. A kívülálló azt hinné, hogy a különböző gazdasági vezető szervek szívesen és rendszeresen igénybe veszik a közgazdaságtudomány munkásainak segítségét felmerülő problémáik megoldásához. Sajnos, ez általában nincs így. Sokak számára például meglepetést okozott, amikor megtudták, hogy a Közgazdaságtudományi Intézet nem vett részt a második ötéves terv irányelveinek kidolgozásában. Az ilyesmi azonban egyáltalán nem egyedülálló eset. Nyilvánvaló, hogy ezen változtatni kell, sokkal szorosabbra kell fűzni az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát, feltehetően mindkét oldal javára.

Az elméleti és a gyakorlati munka összekapcsolásában komoly feladatai vannak a Közgazdaságtudományi Intézetnek is, amennyiben mint a közgazdasági kutató munka központi szervezője, he kell hogy vonjon munkájába egyfelől egyetemi oktatókat, másfelől elméleti kérdések iránt érdeklődő gyakorlati szakembereket. Bizonyos lépések már történtek ebben az irányban. Például a mezőgazdasági osztályon „A közös és az egyéni érdek összeegyeztetése a termelészövetkezetekben” című kutatási témában részt vesz a Közgazdaságtudományi Egyetem politikai gazdaságtan tanszékének három munkatársa. Az Egyetem ipar-gazdasági tanszékének egy csoportja részt vesz a specializáció és kooperáció kérdéseit vizsgáló intézeti téma feldolgozásában. Az általános osztályon a könnyűipari tervezési módszerek kutatásánál két munkaközösség alakult és ebben részt vesznek az Országos Tervhivatal könnyűipari főosztályának illetékes előadói, az illetékes iparigazgatóságok tervosztályának vezetője, illetve helyettes vezetője, továbbá négy-öt vállalati tervosztály vezetője. A kötelező beadással kapcsolatos kutatásoknál az elkészült anyagrészek megvitatásában részt vett a Begyűjtési Minisztérium, az Országos Tervhivatal, a Központi Statisztikai Hivatal. A pamutszövet-kivitel gazdaságosságának kérdéseivel foglalkozó kutatási munkába bevonták a Tervhivatal, a Pamutipari Igazgatóság a Külkereskedelmi Minisztérium és a Hungarotex Vállalat néhány szakemberét. Ezek azonban nyilván csak kezdeti lépéseknek tekinthetők és az Intézetnek jelentősen fokoznia kell ezirányú tevékenységét.

Hozzászólását azzal fejezte be, hogy az utóbbi hetekben éppen a XX. kongresszus hatására és a második ötéves terv irányelveinek megvitatásával kapcsolatban igen erősen megnövekedett az érdeklődés a közgazdasági problémák iránt és széles körben, sokszor tiszteletreméltó szenvedéllyel vitatják a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitika fontos kérdéseit. Ilyen körülmények közt halaszthatatlan feladattá vált egy közgazdaságtudományi társulat létrehozása, illetve a régi közgazdaságtudományi társulat újjászervezése.

BEÉR JÁNOS

Rámutatott arra, hogy az elmélet és a gyakorlat egységét két oldalról kell megvizsgálni, amikor az ennek eredményes továbbviteléhez szükséges követelményeket elemzik. A probléma egyik része az, hogy mit tesz a tudomány ennek a tételnek a helyes megvalósítása érdekében. Az állam- és jogtudományok részéről a gyakorlat segítsége gyakran még mindig a prakticista vonásoknak az előtérbe kerülését jelenti, hiányzik a fundamentális kutatások megoldása. Éppen a XX. kongresszus tanulságai alapján a tudományos bátorság megnövelésére a tudománypolitikai feladatok kitérését is nagyobb súllyal kellene biztosítani. Meg kell szüntetni azt az eddig nem egyszer elkövetett hibát, hogy a gyakorlat által elkövetett hibákat utólagosan próbálták megmagyarázni. Ez nemcsak a gyakorlat további hibáinak fokozása szempontjából rendkívül káros, hanem azért is, mert visszavetítődött voltaképpen magába az elméletbe is és igen sok téves tételnek a megszületését és megmaradását jelentette.

A gyakorlat és az elmélet kapcsolatának másik oldala, hogy a párt és az államvezetés mennyiben igényli az állam- és a jogtudományok segítségét, mennyiben adja meg ehhez az optimális előfeltételeket.

Az állam- és jogtudományok dolgozói még általában a gyakorlati munka perifériáin fejtik ki tevékenységüket, gyakran csak a végrehajtásba kapcsolódhatnak be és nem egyszer csak „díszítő” munkát végeznek a már kialakult álláspontok végső megoldásában. Általában alig kerülnek olyan helyzetbe, hogy a valóban alapvető kérdések megoldását tudományos megalapozottsággal és tudományos módszerekkel segíthessék.

A túlzásokat természetesen mindenképpen el kell e vonatkozásban kerülni. Az a körülmény, hogy az állami határozatok általában jogi formában születnek meg, semmiképpen sem jelenti azt, hogy az állam- és jogtudományok művelői minden állami döntés megszületésénél vezető szerepet akarnának játszani. Ez feltétlenül hibás lenne. Feladatuk nagyon sokszor valóban az, hogy segítsék a helyes formák kimunkálását, a körültekintő szabályozást. De munkájuk nem mérülhet ki ebben. A fejlődés során egész sor új állami és jogi intézményt kell létrehozni. Ezeknek kialakításában az eddiginel nagyobb szerepet kell biztosítani az állam- és jogtudományoknak. Nyilván itt is az alapvető politikai és a gazdasági mérlegelés, és a döntés meghozatalánál a politikai vezetésnek kell a határozott szót kimondania. A jogi burok is a politikai, gazdasági tartalomhoz fog viszonyulni, formaként jelentkezik ahhoz, mint tartalomhoz.

Nem szabad azonban arról elfeledkezni, hogy ennek a formának milyen döntő visszahatása lehet és van a tartalomra, hogy eltorzíthatja azt. Ezért a döntések kialakításánál az eddiginel intenzívebben kell az állam- és jogtudományok közreműködését bekapcsolni még akkor, amikor az alapvető döntések megszületnek. A legfontosabb hibákat a következőkben foglalta össze:

Nem érvényesül még kellőképpen annak a felismerése, hogy a legalkalmasabb állami és jogi formák kimunkálása nem valami technikai feladat, hanem mélyen tudományos feladat, amely gondos felkészülést, a szocialista, sőt burzsoá állam- és jogtudományok eredményeinek, tapasztalatainak ismeretét, tudományos munkamódszereket kíván meg. Nem érvényesül eléggé annak felismerése, hogy ezeknek megoldása valóban az e területen működő szaktudomány feladata, amelyet nem helyettesíthet önmagában a gyakorlati tapasztalat és a politikai felkészültség. Helyes lenne ebben a vonatkozásban is a lenini tanításoknak érvényt szerezni.

Sok vonatkozásban az előbbi helyzet következménye az, hogy ha a jogtudomány dolgozóit be is kapcsolják egyes feladatok megoldásába, alig kapnak megfelelő időt arra, hogy valóban tudományos módon végezzék el feladataikat. Az állam- és jogtudományi munka bizonyos lebecsülését jelenti, hogy a gyakorlat által megkívánt feladatok megoldásában általában az „adj választ, de rögtön” elve érvényesül.

Általános hiba, hogy amennyiben igénybe is veszik a tudomány dolgozóit, közreműködésük általában az alacsonyabb szinten befejeződik és csak több áttétellel kap közvetítést a döntésre hivatott legmagasabb párt- és állami szervek felé. Ezért gyakorta eltorzul ez a vélemény és nem jelentkezhetik kellő intenzitással, nem tud olyan hatékonyan érvényesülni, mintha közvetlenül a döntés meghozatalánál lefolyó vita anyagába kapcsolódhatnék be. Rámutatott arra, hogy ezek az elméleti hibák a gyakorlatban a következőképpen jelentkeznek:

Az aspirantúra által megoldandó tudományos utánpótlás keretének kérdései nem eléggé tisztáztak. Itt az a hiba, hogy csak az egyetemekre és a tudományos intézetekre gondolnak. Pedig az állami munka megjavítása szempontjából döntő jelentőségű lenne, hogy a vezető párt- és állami szervezetben, a Minisztertanácsnál, a minisztériumokban, az Igazságügyi Minisztériumban, a Legfelsőbb Bíróságnál, a Legfőbb Ügyészségnél stb. legyenek tudományos fokozattal rendelkező elvtársak, munkájuk tudományos színvonalú legyen, kapjanak a területükön belül tudományos feladatokat.

Megjegyezte, hogy nagyon korlátozott a jogi tudományos munkák kiadásának lehetősége. A Jogi Kiadó feladata lenne, hogy a kisebb terjedelmű tudományos munkákat kiadja. Bírálta azt a hibás elképzelést, mely szerint csak ezer példányban hajlandók egy könyvet kiadni, a keresletnek megfelelő kétháromszáz példányszám helyett. Szükséges lenne tehát a különböző tudományos intézeteknek és az egyetemeknek kiadási lehetőségeket biztosítani. Szükség volna arra, hogy évenként ne csak évkönyveket, hanem bizonyos számú ívterjedelemben és kis példányszámban tanulmányokat tudjanak közreadni.

Végül megjegyezte Beér János, hogy az Akadémián belül is jelentkezik a társadalomtudományoknak bizonyos mértékű másodrendűsége. Nem egyenlősdire van szükség. A műszaki tudományok alapvető fontosságúak. De ugyanakkor nem lehet megnyugtatónak tartani a társadalomtudományok háttérbe szorulását, amikor a tudományos munka dologi feltételeinek a biztosításáról van szó.

Célszerű lenne — mondotta — ha a II. Osztály a jelentés elfogadása kapcsán hangot adna ennek a problémának is és harcot hirdetne azért, hogy a társadalomtudományok megfelelő helyet kapjanak az Akadémi belső problémáinak a megoldásában.

MARKOS GYÖRGY

is az elmélet és a gyakorlat kapcsolatával foglalkozott. Csatlakozott Nagy Tamás elvtárshoz, aki felemlítette azt a megdöbbentő tényt, hogy a közgazdasági tudományok vezető művelői jóformán alig tudnak valamit a második ötéves terv előkészítéséről. Azonban egy terv előkészítése nyilván nem csakis és kizárólag a közgazdasági tudományoknak a feladata, hanem vannak más tudományok is, amelyek sajátos szempontjaik szerint szeretnék hozzátenni a magukét ahhoz, hogy a terv minél tökéletesebben sikerüljön. Ezek közé tartoznak a földrajztudományok — a természeti és a gazdasági földrajz — amelyeknek

jelentősége a szocializmus építésénél abban van, hogy kilépve a leíró szemléletből, a termelés feltételeinek törvényszerűségeit, a termelés elhelyezkedésének törvényszerűségeit vizsgálják, hogy ezeket a gyakorlat szolgálatába állítsák.

Eredménynek kell tekinteni azt, hogy van a második ötéves terv irányelveinek egy hetedik fejezete, amely a termelőerők területi elhelyezkedésével foglalkozik. Ez az első lépés és ezt az első lépést remélhetőleg további lépések fogják követni, hogy jobb, realisabb legyen a terv.

Példaként említi, hogy évek óta készül Magyarországon az új megye-beosztás. Az új beosztás még nélkülözi a szükséges tudományos alapot. Az ország területi beosztása, amely némi módosításokkal még I. István korából származik, ma nem felel meg a realitásoknak. A szocialista állam gazdasági funkciókat végez nemcsak a legfelső, hanem a középső és alsó szinteken is. A megye-beosztás csak gazdasági, gazdaságföldrajzi alapokon jöhet létre, és ezeket az alapokat kell majd a jogászoknak megfelelő jogi formákba önteniök. Lehetetlen, hogy egy ilyen több évtizedre szóló nagy javaslatnál azok, akik ebben illetékesek volnának, ne is tudjanak arról, hogy mi történik ezen a téren. Most tehát az a feladat, hangsúlyozta Markos György, hogy jogászok, közgazdászok, műszakiak, földrajztudósok összefogjanak és megadják azt a támogatást, amely nélkül egy ilyen munka nem sikerülhet kellőképpen.

ERÉNYI TIBOR

az elhangzott referátumhoz a munkásmozgalom-történeti, illetőleg a párttörténeti kutatás vonatkozásában fűzött néhány megjegyzést.

Ismeretes az a bíráló — mondotta — amelyben a XX. kongresszus és az azt követő elméleti megnyilatkozások a szovjet párttörténeti kutatást és a szovjet párttörténeti irodalmat részesítették. Felvetette azt a kérdést: mi a helyzet nálunk, milyen feladatok állnak a magyar munkásmozgalom történetének, a magyar párttörténetnek a kutatói előtt?

A magyar párttörténetírás ért el bizonyos eredményeket. Viszonylag nagyszámú forráspublikáció jelent meg az 1917 előtti magyarországi munkásmozgalomra vonatkozólag, négy terjedelmesebb dokumentumkötet, öt kisebb dokumentumkötet a magyar munkásmozgalom egész századára vonatkozólag. Kevesebb számban bár — és ez is hiba —, de jelentek meg bizonyos monografikus munkák is, amelyek a magyar munkásmozgalom történetének egyes kérdéseit világították meg. Megszülettek a párttörténeti tankönyv munkálatai is; ezeknek első eredményei a Pártfőiskolán elhangzott előadások.

Nem kétséges azonban, hogy azok a hibák, amelyekkel a XX. kongresszus a párttörténetírást illetően foglalkozott, Magyarországon is megvoltak. Figyelembe kell venni, hogy bár még nem rendelkezünk olyan jellegű művel, mint az SzKP történetének rövid tanfolyama, e műnek azonban szinte valamennyi hibája a magyar párttörténeti irodalomra is rányomta bélyegét. Ily módon a magyar párttörténeti irodalom, bár számos eddig ismeretlen adatot hozott felszínre és több összefüggést világított meg, a maga egészében nem adott a valóságnak mindenben megfelelő helyes képet a magyar munkásmozgalom s a párt történetéről.

Kétségtelen például, hogy az 1917 előtti időszakban általában leegyszerűsítve ábrázolták a szociáldemokrácia kérdéseit. Ha a XIX. századra vonatkozóan meg is mutatták a szociáldemokrácia pozitív vonásait, az imperializmus korszakára vonatkozóan már hajlamosak voltak arra, hogy a szociáldemokrá-

ciában az uralkodó osztályok ügynökségét lássák és semmi mást. Nem foglalkoztak a szociáldemokráciával mint a munkásmozgalmon belüli irányzattal, nem elemezték osztálybázisát, kialakulásának körülményeit.

A Magyar Tanácsköztársaság történetének feldolgozásában például nem elemezték eléggé a sajátos magyarországi viszonyokból fakadó kérdéseket, a békés átmenet kérdését, a Tanácsköztársaság sajátos körülményeit.

Az illegális Kommunista Párt történetének feltárásában elmulasztották a párt és a tömegek kapcsolatának megfelelő ábrázolását, a párt ideológiai és szervezeti fejlődésének bemutatását, ugyanakkor eltúlozták az ellenséges ügynökségek elleni harc jelentőségét. A szociáldemokrácia szerepének bemutatása itt is hiányzott. A kérdést Sztálin ama tételének szellemében ítélték meg, hogy a szociáldemokrácia a fasizmus balszárnya. Vezetőiről legtöbbször csak úgy beszéltek, hogy azok egyek a hatóságokkal a forradalmi munkásmozgalom elleni támadásban. A II. világháború időszakában úgy tárgyalják a kérdést, hogy egyszerűen a hatóságok által is szentesített munkamegosztás volt a jobboldali és a baloldali szociáldemokraták között.

Mindezekon túlmenően azért sem sikerült a múltrol helyes képet alkotni, mert a párttörténetírást túlságosan alárendelték a mindennapi agitációs feladatoknak. A Sztálin körül kialakult személyi kultusz olyan légkört teremtett, amelyben lehetséges volt a kommunista mozgalom számos kiemelkedő vezetőjét koholt vádak alapján letartóztatni és perbe fogni. Ezeknek a vezetőknek még a nevét is ki kellett törölni a történettudományból. Ez az eljárás világos, hogy már önmagában is megakadályozta a történelmi valóság bemutatását.

Ezután arról beszélt Erényi Tibor, hogy a párttörténeti munkák nem voltak mentesek a személyi kultusztól sem. A párt vezetőinek jelenlegi szerepét visszavetítették a múltba, eltépve a történelmi valóságtól. Az idézetek halmozásával, dogmatikus értelmezésével is lépten-nyomon találkozni lehet. Mindez azzal járt, hogy nem sikerült megfelelően és hitelt érdemlően bemutatni a munkásosztályt, a dolgozó nép harcának nagyszerűségét, történelemformáló szerepét. A helytelen módszerek még a stílusban is megmutatkoztak. E munkák nem voltak mentesek a szitkozódó kifejezésektől, amelyek nem egyszer arra voltak hivatva, hogy az érveket is pótolják.

Megjegyezte, hogy mindezek a hibák már 1953-ban is felvetődtek. Utalt arra a vitára, amelyet az SzKP 50. évfordulójával kapcsolatos tézisek megjelenése alkalmából rendeztek. Bizonyos fokú változás is bekövetkezett akkor, ez a változás azonban nem volt elég mélyreható és nem volt tartós. Mint a kongresszus megállapította, mindezeknek a hibáknak, az ideológiai téren elkövetett hibáknak az okait elsődlegesen abban a légkörben kell keresni, amelyben a pártélet lenini normáit megsértették, de mint ugyancsak a kongresszus rámutatott arra, bizonyos fokú felelősség az ideológiai front munkásait is terheli. Ebből le kell vonni a megfelelő következtetéseket.

Kiemelte, hogy a legfontosabb feladat most a párttörténet tankönyvének elkészítése 1960-ra. Ez a munka kollektív munka, munkaközösségek keretében folyik. Az MDP Központi Vezetősége még a múlt év végén létrehozta a párttörténeti bizottságot, amelynek irányításával több munkaközösség foglalkozik a párttörténeti tankönyv egyes fejezeteinek a kidolgozásával. Arra kell törekedni, hogy a párttörténetnek már az az ideiglenes tankönyve, amely ez év végén vagy a jövő évben megjelenik, visszatükrözze a XX. kongresszus útmutatásait. A XX. kongresszus szellemében át kell vizsgálni a Párttörténeti Intézet ötéves tervére vonatkozó elgondolásokat is, és ezt a tervet széles körben meg kell

vitatni. Továbbra is folytatni kell a dokumentációs munkát, amellet azonban az eddiginél sokkal nagyobb súlyt kell fektetni a monografikus munkákra. Arra kell törekedni, hogy a párttörténeti tankönyv megfelelő monográfiákra támaszkodhassék. Csak így lehet várni ettől a szintézistől, hogy megfelelő tudományos színvonalon fog állni.

Meg kell vizsgálni a munkásmozgalom-, illetőleg párttörténeti monográfiák tematikai elosztását is, megfelel-e ez vajon a követelményeknek. Különös jelentősége van nyilvánvalóan minden olyan munkának, amely a magyar munkásosztály kialakulásával, fejlődésével, helyzetével, a munkásság tömegeinek harcával foglalkozik. Továbbá az olyan munkáknak, amelyek a párt ideológiai és szervezeti fejlődéséről szólnak. A rehabilitációknak a munkásmozgalomtörténeti és párttörténeti művekben is érvényt kell szerezni. Minden történelmi szereplő tevékenységét elsősorban az adott történelmi korszak viszonyaiból kiindulva kell vizsgálni és értékelni. Az eddiginél sokkal nagyobb mértékben kell tudományos vitákat szervezni és meg kell teremteni — véleménye szerint — annak lehetőségét, hogy ezek a tudományos viták valóban hozzájáruljanak a munkásmozgalom történetével kapcsolatos egyes elvi kérdések tisztázásához.

Jelentős eredményként könyvelte el, hogy ez év elejétől kezdve külön negyedévenként megjelenő folyóirat áll a munkásmozgalom- és párttörténeti kutatás rendelkezésére (Párttörténeti Közlemények). Kívánatosnak tartja, hogy a Párttörténeti Közlemények a maga módján szintén az egyes fontosabb kérdéseket tisztázó elvi viták céljait szolgálják. Különösen elhanyagolt terület volt az 1945 utáni fejlődésnek, a népi demokratikus időszak történetének a vizsgálata. Úgy véli, hogy ennek a fejlődésnek a vizsgálata ma lényegesen könnyebb, mint a XX. kongresszus előtt volt, számos akadály elhárult az útból. Arra kell fektetni a súlyt, hogy most szervezetileg is biztosítsák annak előfeltételeit, hogy ezen a téren valóban előrehaladás történjék.

Hiányosságnak tartja a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének és a nemzetközi munkásmozgalom egyes kérdéseinek nem kielégítő ismeretét. Ez arra vezetett, hogy a magyar munkásmozgalom egyes kérdéseit, elvonatkoztatva a nemzetközi munkásmozgalomtól mintegy függetlenül tárgyalták nem egy esetben és így is ítélték meg. A nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének alaposabb megismerése emellett fontos ma a nemzetközi kapcsolatok kiépítéséhez és megszilárdításához is. Ezen a téren is történt egy és más az elmúlt években. Megemlítette, hogy két év óta rendszeressé vált a Szovjetunió és a népi demokratikus országok párttörténeti intézeteinek évenként megrendezésre kerülő tanácskozása. A jövőben arra kell törekedni — mondotta —, hogy ezek mellett tanulmányutak, tudományos konferenciák és személyes eszmecserek révén a nemzetközi kapcsolat még jobban elmélyüljön.

GARAS KLÁRA

a nemzetközi kapcsolatok kérdéséhez szólt hozzá, a művészettörténészek szempontjából.

Két külföldi útról hazatérve saját tapasztalatai alapján hangsúlyozta, milyen sokat használ a nemzetközi kapcsolatok elmélyítése, mit jelent pl. egy olyan rendezvényen való részvétel, mint most a holland Rembrandt-kiállítás volt. Több olyan nemzetközi rendezvényen azonban, amelyre meghívás érkezett, amelyen a népi demokratikus országok és a Szovjetunió képviselői jelen voltak, magyar művészettörténészek sajnálatos módon nem vettek részt. Pedig mindez

még csak anyagi terhet, anyagi nehézséget sem okozott volna az országnak. Kérte az Akadémia képviselőit, próbálják szavukat hallatni, amikor ilyen kérdések felmerülnek. Próbálják elérni, hogy alapos tudományos megfontolás útján kerüljenek eldöntésre ezek a kérdések.

A másik kérdés, amely az utóbbi időben nem éppen előnyösen alakult: a külföldi könyvek beszerzésének kérdése. A művészettörténet területén évről évre csökkennek a lehetőségek. A legutóbbi esztendőben már olyan nagymértékű volt a csökkenés, hogy jóformán lehetetlenné teszi az eredményes érdemleges munkát. Félelemmel és kétséggel nyúlnak a problémákhoz, mert egyáltalán nem tudják, milyen eredményeket értek el külföldön. Megjegyezte, hogy nagyon sok esetben jóakarattal, nem is komoly anyagi áldozattal, szervezési eszközökkel is lehetne segíteni ezeken a bajokon.

SATTLER TAMÁS

megjegyezte, hogy a közgazdász aspiránsok munkája szervezeti vonalon rendkívül alacsony színvonalon folyik. Az egyik meglepő és általános jelenség az aspiránsvezetés szervezetlensége, rendszertelensége. A viszonylag jelentős lemorzsolódás, a disszertációknak határidőre való be nem érkezése, a vizsgaterminusok elhalasztása és — ha nem is formálisan, de tartalmilag — az aspirantúrától való visszalépés nagyon sok elvtársnál többek között ilyen szervezeti problémákra, a kellő segítség hiányára is visszavezethető. A másik probléma az aspiránsok munkájával kapcsolatban az, hogy az Akadémia munkájának a formai ellenőrzésen túl a munka tartalmi ellenőrzésére is ki kell terjednie. A közgazdaságtudomány fejlődése szempontjából az eddiginél lényegesen szélesebb tapasztalatcserére volna szükség a Szovjetunió és a baráti országok közgazdászaival. Az eddig lefolytatott tanulmányutak, tapasztalatcserék anyaga rendkívül szűk körben jutott csak nyilvánosságra. Például a Közgazdasági Szemlében megjelent rövid, szemleszerű beszámolón kívül a Németországban lefolyt vitáról nem sok látott napvilágot. Hangsúlyozta, hogy a külföldi kapcsolatok hatásfokának növelésére elsősorban arra van szükség, hogy ezeknek a munkáknak nagyobb publicitást biztosítsanak. Felemlítette, hogy az aspiránsok vonalán a külföldi tanulmányutak vagy tapasztalatcserék kérdése rendkívül szomorú képet nyújt. Kétségtelen, hogy vezető tudósoknak, akadémikusoknak szélesebb lehetőséget kell adni arra, hogy külföldi kapcsolataikat gyümölcsöztessék, hasznosítsák és ennek következtében javítsák munkájukat. De gyakorlatilag áthághatatlan korlátokat állítani a fiatal, most tanuló vagy tanulni akaró, tudásukat fejleszteni kívánó közgazdászok, vagy más területen dolgozók elé, ez elég szűkmarkú és rövidlátó politika. Ha ezeket a keretszámokat olyan lényegesen nem tudják kitágítani, hogy azokra még az utolsó kateória, az aspiránsok kategóriája is beleférjen, akkor előbb-utóbb ennek bizony hátráltató és fékező következményei lesznek.

FOGARASI BÉLA elnök

az elhangzottakkal kapcsolatban arra hívta fel a figyelmet, hogy a személyi kultusz egész kérdésének tudományos összefüggésben mi a specifikuma. Harcolni kell azért és el kell érnie, hogy a tudományban mindenki érdemei szerint kapja meg az a helyet, amely megilleti. Aszerint kapja meg mindenki

a maga helyét, milyen újat mond, milyen kutatási eredményei vannak, mennyire képes szintézisre, mennyire jutott előre fejlődésében.

A gyakorlati közgazdászok rengeteg példát hoznak arra, milyen káros következménnyel jár a népgazdaságra, hogy hozzá nem értő, sokszor jóhiszemű elvtársak helytelen intézkedéseket tesznek. Nem az az oka, mintha árulók vagy szabotőrök volnának, hanem egyszerűen nem értenek eléggé a dologhoz.

A tudomány terén a számos adminisztratív intézkedésnek és beavatkozásnak szintén az lappang a hátterében: befolyást szerezni a tudományban, ha tudományos érdekem alapján nem megy, akkor egyéb érdekem, állás vagy megbízások alapján. Ezt kell kiküszöbölni és akkor egyáltalán nem fognak felmerülni ilyen problémák. A tudományos élet jellege olyan, hogy az egészséges tudományos élet, különösen a marxista tudományos élet nem is bírja ki — legalábbis tartósan — a személyi kultusznak ezeket a torz és beteges jelenségeit. De van egy „személytelen kultusz” is. Attól való félelemben, nehogy személyi kultusz legyen, terjed egy ilyen személytelenségi törekvés, amelytől az Akadémia és annak egyes osztályai sem egészen mentesek. Olyan jelentések kezdenek megszületni, hogy eredményeket értek el a dialektikus logika, az esztétika, a természettudományok filozófiai kritikája, a művészettörténet módszertani elemzése terén stb. minden név nélkül.

A beszámolóval kapcsolatban Fogarasi Béla megjegyezte, hogy a nemzetközi tudományos irodalom tanulmányozására nagyobb figyelmet kell fordítani a társadalomtudományok terén is. Kötetszámra hevernek felvágatlan folyóiratok az Egyetemi Könyvtárban. Csak annyi fáradságot kellene rászánni, hogy felvágják és legalább átnézzék a legfontosabbakat. Az irodalom sok területen helyettesíti az utazást. Persze a művészettörténésznek látnia kell a képeket, és azok nagy nemzetközi galériákban vannak, de sok területen az irodalom ismerete a döntő.

Tisztázni kell továbbá — mondotta — a II. Osztály keretén belül bizonyos félig szervezeti, félig tudományos kérdéseket. Nem világos a munkásmozgalom történetének és a párttörténetnek az egész metodikája, egész módszertani elvi felfogása, mi a viszonya a történelemtudományhoz, milyen alapon legyen külön tudomány. Ha el akarjuk érni azt, hogy a történettudomány az igazságot következetesen, megalkuvás nélkül és igazi pártszerű tudományossággal realizálja, azt az objektív igazságot, amely nem objektivizmus, amelyet Marx és Lenin állandóan hangsúlyoz, amelyről Lenin azt mondotta, hogy a marxizmus át van hatva az objektív igazság elismerésének gondolatától, akkor ennek a kettéválasztásnak nincsen semmi alapja. Ebből a kettéválasztásból — nézete szerint — nagyon könnyen egy olyan tendencia alakul ki, hogy objektív módon foglalkoznak Rákóczi-val, 48-cal és 67-tel, de ami a legújabb kort illeti, az már más kérdés, az speciális kérdés. Ez egyik legfontosabb kérdése a magyar történettudományoknak.

SZABÓ IMRE válasza a hozzászólásokra :

A felszólalások egy része a tudománypolitikai és tudományszervezési kérdéseket, más része pedig a tudomány tartalmi kérdéseit érintette. Tanulságosak voltak mind a tudományszervezési megállapítások, mind pedig azok az érdemi megállapítások, amelyek annak jelét mutatják, hogy az egész tudományos közvéleménynek az a megélnkülése, amely Nagy Tamás elvtárs szavai

szerint fellendülésbe fog nyilvánvalóan átcsapni, valóban fennáll a tudomány minden területén.

A kérdések közül, amelyek itt felvetődtek, a legtöbb arra vonatkozott, hogy az Akadémia a maga szervező tevékenysége során és szorosabban a II. Osztály, milyen kérdésekre kell, hogy nagyobb figyelmet fordítson, milyen kérdések voltak azok, amelyeket többé-kevésbé elhanyagoltunk. Ezzel összefüggésben elhangzott néhány olyan általános megállapítás és feladat, amely minden tudományágra egységesen érvényes. Így Nagy Tamás elvtárs megállapításai a kritika tudományos jellegéről a társadalomtudományok egészére érvényes megállapítást és következtetést jelentenek. A társadalomtudományok mindegyike igényli az anyagok bizonyos publikálását és felhasználhatóságát, nemcsak a közgazdaságtudomány.

Általános követelményként és kifogásként hangzott el, hogy állami vezető szerveink nem veszik eléggé igénybe a tudomány segítségét, nem használják ki azokat a lehetőségeket, amelyek rendelkezésre állnak, s ezzel összefüggésben az elvtársak számos konkrét példát hoztak fel, a területszervezéstől kezdve a közgazdasági tudomány, az állam- és jogtudomány jónéhány területén, megjelölve, hogy tudna sokkal több segítséget nyújtani a tudomány a gyakorlatnak, ha ennek megfelelőbb szervezeti keretei rendelkezésre állnának. Ez is olyan észrevétel, amelyből a II. Osztálynak is le kell vonnia a tanulságot abban az irányban, hogy kezdeményezőleg kell fellépnie, hogy ezt a segítséget valóban igénybe vegyék állami szerveink.

Az egyik — és egész tudományos életünkre irányadó — követelmény az intézeti káderállomány bizonyos kiszélesítése intézeteken kívüli tudományos kutatókkal. Ez minden tudományos intézetünknek egyik központi problémája, hogy szervezeti kereteit meghaladó körben tudjon együtt dolgozni tudományos munkatársakkal. És általános követelmény — ha nem is mindenütt társulat vagy egyesület formájában — a tudományos közvélemény kialakításának szükségessége. Egyes helyeken, mint a közgazdaságtudományban ez már előkészület alatt áll társulat formájában, más területeken már működik ilyen társulat, a többi tudomány területén is fennáll azonban az az igény, hogy ezt a tudományos közvéleményt ki kell terjeszteni az eredmények szélesebbkörű ismertetésével és az érdeklődés általános felkeltésével.

Néhány vonatkozásban az elvtársak különböző bírálatban részesítették a II. Osztályt és annak szervező munkáját. Ezzel én egyetérték; az elhangzottakban olyan anyagot kaptunk, amelyet a további szervező munkában nyilvánvalóan fel tudunk használni. Néhány javaslat hangzott el itt, amelyek mindegyike olyan, hogy külön is foglalkoznunk kell majd velük és külön is meg kell keresnünk a megfelelő intézkedéseket. Így Nizsalovszky elvtárs javaslatai elhunyt akadémikusaink emlékének valamilyen módon való megőrkítéséről, tudományos életünk eseményeinek külföldi visszhangjáról, elsősorban a II. Osztály tudományos eredményeivel kapcsolatos külföldi visszhang hazai ismertetésének szükségességéről, olyan javaslatok, amelyeket meg kell vizsgálnia az Osztálynak, hogy megtegye a megfelelő intézkedéseket.

A tudományos közvélemény formálásával kapcsolatban a történettudomány és a közgazdaságtudomány vonalán egyaránt elhangzott szélesebbkörű aktívák szervezésének szükségessége. Talán nem egészen áll az, ahogy Sattler elvtárs mondta, hogy az Akadémia nem csinált semmit. Arról vitatkozhatunk, hogy nem csinált eleget.

Úgy látszik, általános kérdés a könyvkiadás problémája és ha itt csak a

jogi vagy a közgazdaságtudományi könyvkiadás néhány furcasága került is szóba, mégis olyan általános ez a probléma, hogy helyes, ha egyes bizottságaink foglalkoznak az Akadémián kívüli kiadás lehetőségeivel és e téren valamilyen rendcsinálás megkísérlésével. Erre a beszámoló is utalt.

Az aspirantúrával kapcsolatban sok javaslat hangzott el. Utaltak az elvtársak a szervezetlenségre, az Akadémia, a Tudományos Bizottság, az Oktatásügyi Minisztérium, az egyetemek közötti kapcsolatok összehangoltságának hiányára és az aspiránshelyek kérdésére. Az aspiránskérdés mindezeknél mélyebb probléma és a maga egészében meg kell vizsgálni. A Tudományos Minősítő Bizottság foglalkozik ezzel a kérdéssel, hiszen nem pusztán konkrét szervezeti hibákról van szó, hanem az egész intézmény továbbfejlesztéséről a tapasztalatok alapján. A beszámoló néhány elvi jelentőségű hibára utalt; a konkrét hibákat természetesen sorolni lehetne.

Általános probléma a külföldi kapcsolatok szélesítésére irányuló igény és a külföldi eredményekkel összefüggő kérdések. A külföldi kapcsolatok kérdése nem egészen úgy áll, ahogyan Sattler elvtárs feltette. Az aspiránsoknak van egy meghatározott külön keretük, amellyel a Tudományos Minősítő Bizottság gazdálkodik. A doktorok, a kandidátusok és az akadémikusok nem azt a helyet veszik el, amelyet a kiutazási lehetőségek elosztásakor a Tudományos Minősítő Bizottság számára biztosítanak. Sőt ebben a keretben a Tudományos Minősítő Bizottság az aspiránsoknak — amennyiben munkájukhoz elengedhetetlen — hosszabb kiutazást biztosít, mint az akadémikusoknak, doktoroknak, kandidátusoknak lehet biztosítani. Több hónapos kiutazások is vannak, ha valamilyen konkrét aspiráns-munkával, disszertáció elkészítésével kapcsolatban ennek szüksége felmerül.

Természetesen ez nem változtat azon a tényen, hogy a kiutazási keretek nem kielégítőek, fejlesztenünk kell a kereteket és évről évre igyekeznünk is többet elérni. Különösen figyelembe kell venni azoknak a tudományágaknak igényeit, amelyeknél a kiutazás úgyszólván létszükséglet. Ezért utalt a beszámoló is a művészettörténészek nehéz helyzetére, amiről Garas elvtársnő is beszélt.

Néhány részletkérdést kell még említenem. Az egyik a tudományos határidők kérdése, ami összefügg a gyakorlat segítésének problémájával. Komoly tudományos eredményeket nem lehet vagy nagyon nehéz hetek-hónapok, sőt évek alatt is produkálni. Van azonban a kérdésnek egy másik oldala is. Nem a hetes megbízásokra, hanem az éves megbízásokra gondolok. Számos területen a tudományos közvélemény vagy az oktatás és nevelés követel tőlünk nyílván nem minden vonatkozásban tökéletes, de mégis tudományos eredményeket, amelyek nélkül az oktatás munkája nehezen haladhat előre. Például mi jogászok a magunk területén kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy tankönyveink sok tekintetben nem épülnek megfelelő előkészítő monográfiákra, mégis el kell készítenünk ezeket az egyetemi oktatás érdekében, noha tudjuk, hogy ezek a tankönyvek nem minden tekintetben időálló vagy a tudományos igényeket maximálisan kielégítő művek. Az egész oktatás szempontjából rendkívüli jelentősége van például az egyetemi történeti tankönyvnek, és ha itt feszíteni is kell a határidőket, mégis a történettudománynak egyik legesedésebb feladata ez. Ezt várja tőle a tudományos és nem tudományos közvélemény egyaránt, és várja a közvélemény a magyar nép történetének rövid összefoglalását, amely alkalmas arra, hogy országunk dolgozóinak általános műveltségét fejlessze.

Ami Spira elvtárs bírálatát illeti a történettudománnyal kapcsolatban, azzal én egyetértek, csak arra akarom felhívni a figyelmet, hogy az elmúlt

időszak tudományos eredményeinek túlzottan pesszimista értékelése nem minden tekintetben indokolt. Amikor mi elsősorban a XX. kongresszus útmutatásai nyomán felmérjük az elmúlt időszak tudományát és a legszigorúbban és legkövetkezetesebben igyekszünk levonni önmagunkkal és tudományágunkkal szemben is a tanulságot, akkor ennek nem szabad szükségszerűen odavezetnie, hogy teljesen eredménytelennek tüntessük fel az elmúlt időszakot, vagy olyan benyomást keltsünk, mintha teljesen eredménytelen lett volna az elmúlt időszak egész tudományos produkciója. Itt is az arányt és a hangsúlyt kell valahogyan helyesen eltalálni. Spira elvtárs hozzászólásából túlzott pesszimizmust éreztem ki. Az eredmények talán mégis nagyobbak, mint ahogyan ez a rendkívül szigorú kritika feltüntette.

A történettudomány részéről az a bírálat hangzott el, hogy a II. Osztály nem fordított eléggé figyelmet a Történettudományi Főbizottság munkájára és nem lépett fel elég kezdeményezően. Fogarasi elvtárs megjelölt többek között egy olyan történettudományi problémát, a munkásmozgalom- és a párttörténet viszonyát a történettudományhoz, amely — ha az osztályvezetőség elvileg megvizsgálja — segítséget jelenthet a történettudomány elvi kérdéseinek kimunkálásában is.

Hasonló jellegű problémák nyilván a tudomány egyéb területein is adódnak, és az osztályvezetőség főfeladata éppen az lesz, hogy ilyen jellegű elvi problémák megoldásához nyújtson segítséget az osztályhoz tartozó tudományágak számára.

Végül az osztályvezetőség nevében is megköszönöm az észrevételeket és kritikai megjegyzéseket, amelyeket igyekszünk jövőendő munkánkban felhasználni.